

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмена/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

SPECIJALNI IZVJEŠTAJ

O UPOTREBI SLUŽBENOG JEZIKA I PISMA

U BOSNI I HERCEGOVINI

SPECIJALNI IZVJEŠTAJ O UPOTREBI SLUŽBENOG JEZIKA I PISMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Štampa:
TMP Društvo za zapošljavanje slijepih i slabovidih lica doo, Sarajevo
Tiraž:
300

SADRŽAJ

UVOD	7
I PRAVNI OKVIR	9
1.1. MEĐUNARODNI STANDARDI	9
1.1.1. Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka	9
1.1.2. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima	9
1.1.3. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta	9
1.1.4. Evropska socijalna povelja (Revidirana)	11
1.1.5. Evropska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama	11
1.1.6. Evropska povelja za regionalne i jezike manjina	12
1.2. ZAKONODAVSTVO BOSNE I HERCEGOVINE	13
1.2.1. Ustav Bosne i Hercegovine	14
1.2.2. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine	15
1.2.3. Ustav Republike Srpske	15
1.2.4. Statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine	16
1.2.5. Ustav Unsko-sanskog kantona (Prečišćeni tekst)	16
1.2.6. Ustav Posavskog kantona	16
1.2.7. Ustav Tuzlanskog kantona	16
1.2.8. Ustav Zeničko-dobojskog kantona	16
1.2.9. Ustav Bosansko-podrinjskog kantona	17
1.2.10. Ustav Srednjobosanskog kantona	17
1.2.11. Ustav Hercegovačko-neretvanskog kantona	17
1.2.12. Ustav Zapadnohercegovačkog kantona	17
1.2.13. Ustav Kantona Sarajevo	17
1.2.14. Ustav Kantona 10	17
1.2.15. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini	18
1.2.16. Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju Republike Srpske	18
1.2.17. Zakon o osnovnom i općem srednjem odgoju i obrazovanju Unsko-sanskog kantona	19
1.2.18. Zakon o osnovnom školstvu Posavskog kantona	19
1.2.19. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona	19
1.2.20. Zakon o osnovnoj školi Zeničko-dobojskog kantona	19
1.2.21. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Bosansko-podrinjskog kantona	20
1.2.22. Zakon o osnovnom školstvu Srednjobosanskog kantona	20
1.2.23. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Hercegovačko-neretvanskog kantona	20
1.2.24. Zakon o osnovnom školstvu Zapadnohercegovačkog kantona	20
1.2.25. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo	20

1.2.26. Zakon o osnovnom školstvu Kantona 10	21
1.2.27. Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine.....	21
1.2.28. Zakon o zabrani diskriminacije.....	21
1.2.29. Krivični zakon Bosne i Hercegovine.....	22
1.2.30. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine	22
1.2.31. Krivični zakon Republike Srpske.....	23
1.2.32. Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine	23
II USKLAĐENOST ODREDBI USTAVA KANTONA SA ODREDBAMA USTAVA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE KOJE SE ODNOSU NA UPOTREBU SLUŽBENIH JEZIKA I PISAMA	25
III ODLUKA USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE O DOPUSTIVOSTI I MERITUMU BROJ U 7/15 OD 26.05.2016. GODINE.....	27
IV PRIKAZ ODGOVORA ZAPRIMLJENIH TOKOM ISTRAŽNOG POSTUPKA.....	57
V PRIMJERI INSTITUCIJE OMBUDSMENA BOSNE I HERCEGOVINE.....	67
VI ZAKLJUČAK I PREPORUKE OMBUDSMENA ZA LJUDSKA PRAVA BOSNE I HERCEGOVINE.....	71
VII LITERATURA	75
VIII AUTORI	77

Prema članu 1. Zakona o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine¹, Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine je nezavisna institucija, uspostavljena s ciljem promovisanja dobre uprave i vladavine prava i sloboda fizičkih i pravnih osoba, kako je garantovano Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim sporazumima koji se nalaze u dodatku tog Ustava. Institucija ombudsmena nadgleda aktivnosti institucija Bosne i Hercegovine, njenih entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Institucija postupa u okviru ustava, zakona, drugih propisa i općih akata, kao i ratificiranih međunarodnih ugovora i općeprihvaćenih pravila i standarda međunarodnog prava.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine, u periodu od 2013. godine do dana izrade ovog Izvještaja, zaprimili su, ali i po službenoj dužnosti pokrenuli istražni postupak² po žalbama koje su se odnosile na upotrebu službenog jezika i pisma u osnovnim školama te na način upisivanja naziva predmeta "Bosanski-Bošnjački jezik" u svjedočanstva i đачke knjižice učenika osnovnih škola u Republici Srpskoj. S druge strane, Ombudsmeni Bosne i Hercegovine zaprimili su akt potpredsjednice Federacije Bosne i Hercegovine, broj 02-10-356-01/15 od 14.10.2015. godine kojim se traži izrada Izvještaja o upotrebi službenih jezika u Bosni i Hercegovini, odnosno u oba entiteta, te u kantonima Federacije Bosne i Hercegovine.

S ciljem sagledavanja stanja primjene službenih jezika i pisama konstitutivnih naroda u osnovnom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, odnosno njenim entitetima, te Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, Ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine primijenili su metodologiju koja je bazirana na analizi relevantnih odredbi Ustava Bosne i Hercegovine, Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i ustava kantona, Ustava Republike Srpske i Statuta Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, te međunarodnih standarda ljudskih prava kojim se uređuje ovo pitanje. Nadalje, analizirane su i odredbe važećih zakona na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini kojima je uređena oblast osnovnog obrazovanja, uz ocjenu primjene međunarodnih dokumenata zaštite ljudskih prava i poštovanje odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine.

Postupajući u navedenim predmetima, te imajući u vidu i akt potpredsjednice Federacije Bosne i Hercegovine, a svakako vodeći računa o značaju ove oblasti, Ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine su, zbog manjka finansijskih i ljudskih resursa, proveli istraživanje ograničenog karaktera, koje se sastojalo u dostavljanju posebnog akta nadležnim organima sa zahtjevom za odgovor na pitanje: *Na koji način je osigurana upotreba službenih jezika i pisama u nastavi u osnovnim školama?* Dopis je dostavljen sljedećim organima: Ministarstvu civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Federalnom ministarstvu obrazovanja, Ministarstvu prosvjete i

¹ Zakon o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH”, br. 19/02, 35/04 i 32/06.

² Ž-BL-01-622/13, Ž-SA-01-977/13, Ž-SA-04-1114/13, Ž-SA-06-1133/13, Ž-SA-1152/13, Ž-LI-06-226/14, Ž-SA-05-500/15, Ž-SA-06-615/15, Ž-SA-06-854/15, Ž-SA-06-13/16, Ž-BL-06-359/16, Ž-BR-06-225/16.

kulture Republike Srpske, Odjelu za obrazovanje pri Vladi Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, kantonalnim ministarstvima obrazovanja³ i skupštinama Zapadnohercegovačkog, Hercegovačko-neretvanskog, Posavskog i Kantona Sarajevo.

³ Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona, Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta Posavskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke kulture i sporta Srednjobosanskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zapadnohercegovačkog kantona, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, Ministarstvo nauke, prosvjete, kulture i sporta Kantona 10.

I PRAVNI OKVIR

1.1. MEĐUNARODNI STANDARDI

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine prilikom izrade ovog Izvještaja analizirali su sljedeće međunarodne dokumente:

Standardi Ujedinjenih naroda

1.1.1. Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka⁴

Član 26.

Svako ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje je besplatno, bar u osnovnim i nižim stupnjevima. Osnovno obrazovanje je obavezno. Tehničko i stručno obrazovanje podjednako je pristupačno, a više obrazovanje je dostupno svima, prema njihovim vlastitim sposobnostima.

1.1.2. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima⁵

Član 27.

U državama gdje postoje etničke, vjerske ili jezičke manjine, lica koja pripadaju tim manjinama ne mogu biti lišena prava da imaju zajedno s članovima svoje grupe, svoj posebni kulturni život, da ispoljavaju i upražnjavaju svoju vlastitu vjeru ili da se služe svojim jezikom.

1.1.3. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta⁶

Član 3.

U svim akcijama u vezi s djecom, bez obzira da li ih poduzimaju javne ili privatne društvene dobrotvorne institucije, sudovi, upravne vlasti ili zakonska tijela, najbolji interesi djeteta bit će od prvenstvenog značaja.

Član 28.

Države-potpisnice priznaju pravo djeteta na obrazovanje ...

⁴ Usvojena i proglašena na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 10. decembra 1948. godine Rezolucijom 217 (III).

⁵ Usvojen Rezolucijom 2200A (XXI) Generalne skupštine 16. decembra 1966. godine, stupio na snagu 23. marta 1976. godine.

⁶ Konvencija UN-a o pravima djeteta, usvojena od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 20.11.1989. godine.

Član 29.

1. Države-potpisnice se slažu da se obrazovanje djeteta usmjeri prema:

- (a) Razvoju dječije ličnosti, talenta, mentalnih i fizičkih sposobnosti do njihovih punih mogućnosti;
- (b) Razvoju poštovanja prema ljudskim pravima i osnovnim slobodama kao i principima zagarantovanim u Povelji Ujedinjenih nacija;
- (c) Razvoju poštovanja prema roditeljima djeteta, djetetovom kulturnom identitetu, jeziku i vrijednostima, prema nacionalnim vrijednostima zemlje u kojoj dijete živi, zemlji iz koje može potjecati, kao i prema civilizacijama drukčijim od njegove vlastite...

Član 30.

U onim državama strankama gdje postoje etničke, vjerske ili jezičke manjine ili osobe starosjedilačkog porijekla, djetetu koje pripada takvoj manjini ili koje je starosjedilačkog porijekla ne smije se uskratiti njegovo pravo, da u zajednici s ostalim članovima njegove grupe uživa svoju kulturu, ispovijeda svoju vjeru i obavlja vjerske obrede ili koristi svoj jezik.

“UN-ov Komitet za prava djeteta identifikovao je četiri opća načela na kojima se zasnivaju sva prava sadržana u Konvenciji:

- **Načelo nediskriminacije** prema kojem djeca ne smiju trpjeti diskriminaciju “neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom porijeklu, vlasništvu, teškoćama u razvoju, rođenju ili drugom statusu djeteta, njegovih roditelja ili zakonskih zastupnika;”
- Djeca imaju **pravo na život i razvoj** u svim vidovima života, uključujući tjelesni, emotivni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni;
- Pri donošenju svih odluka ili izvršenju odluka koje utječu na dijete ili na djecu kao grupu, najvažniji princip mora biti **najbolji interes djeteta**. To se odnosi kako na odluke koje donose vladina upravna ili zakonodavna tijela, tako i na odluke koje donosi porodica;
- Djeci se mora omogućiti participacija (učesće) u rješavanju svih pitanja koja utječu na njihov život i omogućiti **sloboda izražavanja mišljenja**, koja se treba ozbiljno razmotriti.”⁷

⁷ Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine u saradnji sa Save the Children Norway (Sarajevo, 2009. godine), Analiza usklađenosti zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa Konvencijom o pravima djeteta, strana 9.

Standardi Vijeća Evrope

1.1.4. Evropska socijalna povelja (Revidirana)⁸

Član 17.

S ciljem osiguranja djelotvornog korištenja prava djece i mladih da odrastu u okruženju koje potiče puni razvitak njihove ličnosti i njihovih fizičkih i mentalnih kapaciteta, zemlje potpisnice preuzimaju obavezu da, bilo direktno ili u saradnji s javnim i privatnim organizacijama, poduzmu sve odgovarajuće i potrebne mjere:

- 1. a. osiguranja da djeca i mladi, uvažavajući prava i obaveze njihovih roditelja, imaju brigu, pomoć, obrazovanje i obuku koju trebaju, posebno predviđanjem osnivanja ili održavanja institucija i službi dovoljnih i adekvatnih za ovu svrhu;*
- b. zaštite djece i mladih od zanemarivanja, nasilja i eksploatacije;*
- c. predviđanja zaštite i posebne pomoći od države za djecu i mlada lica privremeno ili konačno uskraćene za pomoć njihove porodice;*
- 2. omogućiti djeci i mladima besplatno osnovno i srednje obrazovanje, kao i poticati njihovo redovno prisustvo nastavi.*

1.1.5. Evropska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama⁹

Član 8.

- 1. Svako ima pravo na poštovanje svoga privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.*
- 2. Javne vlasti se ne smiju miješati u ostvarivanje ovog prava osim ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesima nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti ili gospodarske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, radi zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.*

Član 10.

- 1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja, bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtijevaju dozvole za rad od radio, televizijskih i filmskih kompanija.*

⁸ Evropska socijalna povelja (Revidirana), Strasbourg, 3. maj 1996. godine. Bosna i Hercegovina je potpisala dana 11.5.2004. godine, a ratificirala 7. 11. 2008. godine. Bosna i Hercegovina se ne smatra obaveznom po 12 članaka, i to: 3, 10, 15, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 29 i 31. Evropske socijalne povelje.

⁹ Od 22.4.2002. godine Bosna i Hercegovina je postala 44. članica Vijeća Evrope i pismeno se obavezala da će ispuniti obaveze sadržane u Mišljenju Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope, a između ostalog da će potpisati i ratifikovati Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama što je učinjeno 12.7.2002. godine.

2. Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može podlijegati takvim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili sankcijama predviđenim zakonom koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, sprečavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprečavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Član 14.

Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj konvenciji osigurava se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost s nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

Protokol broj 1 uz Evropsku konvenciju

Član 2.

Nikome se ne smije uskratiti pravo na obrazovanje. U vršenju svih svojih funkcija koje preuzima u odnosu na obrazovanje i nastavu, država poštuje pravo roditelja da osigura obrazovanje i nastavu koji su u skladu s njihovim vlastitim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.

1.1.6. Evropska povelja za regionalne i jezike manjina¹⁰

Član 7.

Ciljevi i načela

U pogledu regionalnih ili manjinskih jezika na područjima na kojima se ti jezici koriste i u skladu s položajem svakog jezika, ugovorne strane zasnivat će njihovu politiku, zakonodavstvo i praksu na sljedećim ciljevima i načelima:

- a) priznanje regionalnog ili manjinskog jezika kao izraza kulturnog bogatstva.*

¹⁰ Nacrt Povelje, izrađen na Konferenciji lokalnih i regionalnih vlasti Evrope, usvojen je od strane Komiteta ministara Vijeća Evrope kao konvencija 25.06. 1992. godine. Otvorena je za potpisivanje u Strasbourgu 5. novembra 1992. godine,

1.2. ZAKONODAVSTVO BOSNE I HERCEGOVINE

S obzirom na složenu ustavnu strukturu Bosne i Hercegovine uspostavljenu Dejtonskim mirovnim sporazumom, kao i činjenicu da su nadležnosti u oblasti obrazovanja Ustavom Bosne i Hercegovine povjerene entitetima, odnosno u Federaciji Bosne i Hercegovine – kantonima, te Vladi Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, prilikom izrade ovog Izvještaja analizirani su sljedeći dokumenti:

1. Ustav Bosne i Hercegovine¹¹;
2. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine¹²;
3. Ustav Republike Srpske¹³;
4. Statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine¹⁴;
5. Ustav Unsko-sanskog kantona¹⁵;
6. Ustav Posavskog kantona¹⁶;
7. Ustav Tuzlanskog kantona¹⁷;
8. Ustav Zeničko-dobojskog kantona¹⁸;
9. Ustav Bosansko-podrinjskog kantona¹⁹;
10. Ustav Srednjobosanskog kantona²⁰;
11. Ustav Hercegovačko-neretvanskog kantona²¹;
12. Ustav Zapadnohercegovačkog kantona²²;
13. Ustav Kantona Sarajevo²³;
14. Ustav Kantona 10²⁴;
15. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini²⁵;

¹¹ Aneks IV Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini potpisanog dana 14.12.1995. godine.

¹² Ustav Federacije Bosne i Hercegovine "Službene novine Federacije BiH" broj 1/94, Amandmani na Ustav Federacije Bosne i Hercegovine: Amandman I 21.07.1994. "Službene novine FBiH" broj 1/94, Amandmani II-XXIV 02.06.1997. "Službene novine FBiH" broj 13/97, Amandmani XXV-XXVI 02.06.1994. "Službene novine FBiH" broj 13/97, Amandmani XXVII-LIV 28.04.2002. "Službene novine FBiH" broj 16/02, Amandmani LVI-LXIII 05.06.2002. "Službene novine FBiH" broj 22/02, Amandmani LXIV-LXVII 28.10.2002. "Službene novine FBiH" broj 52/02, Amandmani LXVIII-LXXXVII 28.10.2002. "Službene novine FBiH" broj 52/02, Amandman LXXXVIII 02.04.2003. "Službene novine FBiH" broj 18/03, Amandmani LXXXIX-XCIV 03.12.2003. "Službene novine FBiH" broj 63/03, Amandmani XCV-CII 28.01.2004. "Službene novine FBiH" broj 9/04, Amandmani CIII i CIV 14.04.2004. "Službene novine FBiH" broj 20/04, Amandman CV 02.06.2004. "Službene novine FBiH" broj 33/04, Amandman CVI (Visoki predstavnik) 09.12.2005. "Službene novine FBiH" broj 72/05, Amandmani CVI-CVIII 14.12.2005. "Službene novine Federacije BiH" broj 71/05, Amandman CIX 31.12.2008. "Službene novine Federacije BiH" broj 88/08.

¹³ Ustav Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 21/92 - prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02 ispravka, 30/02 ispravka, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05 i 48/11.

¹⁴ Na osnovu Pisma supervizora za Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine od 30. decembra 2009. godine Stručna služba Skupštine Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine je utvrdila prečišćeni tekst Statuta Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine koji čine Revidirani Statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine koji je stupio na snagu 6. maja 2008. godine, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, broj 17/08, Izmjene i Izmjene i dopune Statuta Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine donesene Nalogom supervizora od 21. decembra 2009. godine, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, broj 39/09.

¹⁵ Ustav Unsko-sanskog kantona (Prečišćeni tekst), "Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona", br. 1/04 i 11/04.

¹⁶ Ustav Posavskog kantona, Narodne novine Kantona Posavskog, br. 1/96, 3/96, 7/99, 3/00, 5/00 i 7/04.

¹⁷ Ustav Tuzlanskog kantona, "Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 7/97 i 3/99, 13/99, 10/00, 14/02, 6/04 i 10/04.

¹⁸ Ustav Zeničko-dobojskog kantona, <http://www.zdk.ba/component/k2/itemlist/category/43-ustav> preuzeto dana 25.07.2016. godine

¹⁹ Ustav Bosansko-podrinjskog kantona, "Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde", br. 8/98, 10/00 i 5/03.

²⁰ Ustav Srednjobosanskog kantona, "Službene novine Srednjobosanskog kantona", br. 1/97, 5/97, 6/97, 2/98, 7/98 – ispravka teksta, 8/98, 10/2000, 8/03, 2/04 i 14/04.

²¹ Ustav Hercegovačko-neretvanskog kantona, "Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona", br. 2/98, 4/00 i 7/04.

²² Ustav Zapadnohercegovačkog kantona, "Narodne novine Zapadnohercegovačkog kantona", br. 1/96, 2/99, 14/00, 17/00, 1/03, 10/04 i 17/11.

²³ Ustav Kantona Sarajevo, "Službene novine Kantona Sarajevo", br. 1/96, 2/96, 3/96, 16/97, 14/00, 4/01, 28/04 i 6/13.

²⁴ Ustav Kantona 10, Pročišćen tekst Ustava Kantona 10 obuhvaća Ustav Kantona (Kanton br. 10.) i Amandmane na Ustav, "Narodne novine Kantona 10, broj 1/96"

16. Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju Republike Srpske²⁶;
17. Zakon o osnovnom i općem srednjem odgoju i obrazovanju Unsko-sanskog kantona²⁷;
18. Zakon o osnovnom obrazovanju Posavskog kantona²⁸;
19. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona²⁹;
20. Zakon o osnovnoj školi Zeničko-dobojskog kantona³⁰;
21. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Bosansko-podrinjskog kantona³¹;
22. Zakon o osnovnom obrazovanju Srednjobosanskog kantona³²;
23. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Hercegovačko-neretvanskog kantona³³;
24. Zakon o osnovnom obrazovanju Zapadnohercegovačkog kantona³⁴;
25. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo³⁵;
26. Zakon o osnovnom obrazovanju Kantona 10³⁶;
27. Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine³⁷;
28. Zakon o zabrani diskriminacije³⁸;
29. Krivični zakon Bosne i Hercegovine³⁹;
30. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine⁴⁰;
31. Krivični zakon Republike Srpske⁴¹;
32. Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine⁴².

1.2.1. Ustav Bosne i Hercegovine

Preambula

*Polazeći od poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti,
[...]*

*Uvjereni da demokratske institucije vlasti i pravični postupci najbolje stvaraju miroljubive
odnose u pluralističkom društvu,*

²⁵ Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 18/03.

²⁶ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 74/08, 71/09 i 104/11 i 33/14.

²⁷ Zakon o osnovnom i općem srednjem odgoju i obrazovanju, "Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona", br. 5/04, 7/10 i 11/15

²⁸ Zakon o osnovnom obrazovanju, "Narodne novine Posavskog kantona", br. 3/04 i 6/97.

²⁹ Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, "Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 9/15 i 6/1.

³⁰ Zakon o osnovnoj školi, "Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", br. 5/04, 20/07, 9/11 i 4/14.

³¹ Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, "Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde", broj 5/16.

³² Zakon o osnovnom obrazovanju, "Službene novine Srednjobosanskog kantona", br. 11/01 i 17/04.

³³ Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, "Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona", br. 5/00, 4/04 i 5/04.

³⁴ Zakon o osnovnom obrazovanju, "Narodne novine Zapadnohercegovačkog kantona", br.6/04, 8/04, 8/08, 10/08, 14/08, 12/11.

³⁵ Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, "Službene novine Kantona Sarajevo", br. 10/06, 21/06, 26/08, 31/11 i 15/13.

³⁶ Zakon o osnovnom obrazovanju, "Narodne novine Kantona 10", br. 12/04 i 12/08.

³⁷ Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH", br. 10/08, 25/08 i 4/13.

³⁸ Zakon o zabrani diskriminacije, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 59/09 i 66/16.

³⁹ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik BiH", br. 03/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 47/14, 22/15 i 40/15.

⁴⁰ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14.

⁴¹ Krivični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 49/03, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13.

⁴² Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, broj 33/13.

[...]

„...Bošnjaci, Hrvati i Srbi, kao konstitutivni narod (u zajednici s Ostalima), i građani Bosne i Hercegovine ovim odlučuju da Ustav Bosne i Hercegovine glasi:

Član II/I

Ljudska prava i osnovne slobode

Bosna i Hercegovina i oba entiteta će osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i sloboda...

Član II/4

Uživanje prava i sloboda, predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog Ustava, osigurano je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost s nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

Član III

Nadležnosti i odnosi između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta

3. Pravni poredak i nadležnosti institucija

b) Entiteti i njihove niže jedinice u potpunosti će poštovati ovaj Ustav, kojim se stavljaju van snage odredbe zakona Bosne i Hercegovine i odredbe ustava i zakona entiteta koje su u suprotnosti s njim, kao i odluka institucija Bosne i Hercegovine. Opći principi međunarodnog prava predstavljaju integralni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta.

1.2.2. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine

Član 6. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine glasi: *„Službeni jezici Federacije Bosne i Hercegovine su: bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik. Službena pisma su latinica i ćirilica. Ostali jezici mogu se koristiti kao sredstvo komunikacije i nastave.“*

Član V. 1. 4 Ustava Federacije Bosne i Hercegovine propisuje: *“...Ustavi kantona moraju biti u skladu s ovim ustavom.”*

1.2.3. Ustav Republike Srpske

Član 7. Ustava Republike Srpske glasi: *„Službeni jezici Republike Srpske su: jezik srpskog naroda, jezik bošnjačkog naroda i jezik hrvatskog naroda. Službena pisma su ćirilica i latinica.*

Na područjima gdje žive druge jezičke grupe u službenoj upotrebi su i njihovi jezici i pisma, na način određen zakonom.“

1.2.4. Statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

Član 6. (Pismo i jezik) Statuta Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine glasi:

„Bosanski, hrvatski i srpski jezik, te latinično i ćirilično pismo su u ravnopravnoj upotrebi za sve službene svrhe.“

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine prilikom izrade ovog Izvještaja, izvršili su analizu svih kantonalnih ustava s ciljem sagledavanja njihove usklađenosti s Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, u dijelu odredbi koje se odnose na službene jezike i pisma.

1.2.5. Ustav Unsko-sanskog kantona (Prečišćeni tekst)

Član 8.

Službeni jezici Kantona su bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik. Službena pisma su latinica i ćirilica.

Ostali jezici mogu se koristiti kao sredstvo komunikacije i nastave.

1.2.6. Ustav Posavskog kantona

Član 10.

Službeni jezici Kantona su hrvatski i bošnjački jezik. Službeno pismo je latinica.

Ostali jezici mogu se upotrebljavati kao sredstva komunikacije i nastave, u skladu sa zakonom.

1.2.7. Ustav Tuzlanskog kantona

Član 6.

Službeni jezici Kantona su bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik.

Službena pisma su latinica i ćirilica.

Ostali jezici mogu se koristiti kao sredstva komunikacije i nastave.

1.2.8. Ustav Zeničko-dobojskog kantona

Član 9.

Službeni jezici Kantona su bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik.

Službena pisma su latinica i ćirilica.

1.2.9. Ustav Bosansko-podrinjskog kantona

Član 8.

Službeni jezici Kantona su bosanski i hrvatski jezik. Službeno pismo latinica. Ostali jezici mogu se koristiti kao sredstvo komunikacije i nastave.

1.2.10. Ustav Srednjobosanskog kantona

Član 8.

Službeni jezici Kantona su bosanski i hrvatski. Službeno pismo je latinica. Ostali jezici mogu se koristiti kao sredstva komunikacije i nastave.

1.2.11. Ustav Hercegovačko-neretvanskog kantona

Član 8.

Službeni jezici Kantona su hrvatski i bošnjački jezik. Službeno pismo je latinica. Ostali jezici mogu se koristiti kao sredstva komunikacije i nastave, u skladu sa zakonom.

1.2.12. Ustav Zapadnohercegovačkog kantona

Član 10.

Službeni jezici Kantona su hrvatski i bošnjački jezik. Službeno pismo je latinica. Ostali jezici mogu se upotrebljavati kao sredstva komunikacije i nastave, u skladu sa zakonom.

1.2.13. Ustav Kantona Sarajevo

Nema odredbe o službenim jezicima.

1.2.14. Ustav Kantona 10

Član 10.

Službeni jezici Kantona su hrvatski i bošnjački jezik. Službeno pismo je latinica. Ostali jezici mogu se upotrebljavati kao sredstva komunikacije i nastave, u skladu sa zakonom.

1.2.15. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini

Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini uređena su načela predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja i odgoja, obrazovanja odraslih i osnivanja i funkcionisanja ustanova za pružanje usluga u obrazovanju u Bosni i Hercegovini.

Član 4.

Svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti sudjelovanja u odgovarajućem obrazovanju, bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi. Jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju osiguranje jednakih uvjeta i prilika za sve, za početak i nastavak daljnjeg obrazovanja...

Član 7.

Jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine upotrebljavat će se u svim školama, u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine. Svi će učenici u školama izučavati pisma koja su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini.

Član 59. stav 3

Svi zakoni u entitetima, kantonima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, kao i odgovarajući propisi iz oblasti obrazovanja moraju biti usuglašeni s odredbama ovog Zakona u roku od 6 mjeseci po stupanju na snagu istog.

1.2.16. Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju Republike Srpske⁴³

Član 12.

Nastava u osnovnom obrazovanju i vaspitanju izvodi se na službenim jezicima konstitutivnih naroda, uz korištenje oba službena pisma, ćirilice i latinice.

U školama se ne smije vršiti diskriminacija nastavnika ili nekog drugog zaposlenog pri imenovanju, uvjetima zaposlenja, napredovanju ili u bilo kojoj drugoj odluci u vezi s tim licem, na osnovu toga što u školi, u usmenom i pisanom izražavanju koristi bilo koji od jezika konstitutivnih naroda.

U školama se ne smije vršiti diskriminacija učenika pri prijemu, učešću u aktivnostima škole ili u bilo kojoj drugoj odluci u vezi s tim učenikom, na osnovu toga što u školi, u usmenom i pisanom izražavanju koristi bilo koji od jezika konstitutivnih naroda.

⁴³ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 74/08, 71/08, 104/11 i 33/14.

1.2.17. Zakon o osnovnom i općem srednjem odgoju i obrazovanju Unsko-sanskog kantona

Član 9.

Jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine (bosanski, hrvatski i srpski) upotrebljavat će se u školama u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine.

Svi učenici/ce će u školama izučavati pisma koja su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini. Osnovna škola osigurava kroz cjelokupan odgojno-obrazovni rad zastupljenost obaju pisama (latinice i ćirilice), s tim da u prva tri razreda učenici savladaju oba pisma.

1.2.18. Zakon o osnovnom školstvu Posavskog kantona

Član 22.

Jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine upotrebljavat će se u osnovnom školstvu u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, Ustavom i Nastavnim planovima i programima u Kantonu...

...Do kraja četvrte godine osnovne škole učenik mora upoznati oba službena pisma Bosne i Hercegovine.

1.2.19. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona

Član 8. (Obaveza izvođenja nastave na službenim jezicima Bosne i Hercegovine)

(1) Nastava u školi izvodi se na službenim jezicima Bosne i Hercegovine: bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku, ijekavskog izgovora, uz upotrebu oba službena pisma (latinica i ćirilica), a u zavisnosti od potreba učenika, u upotrebi je i znakovno pismo....

(4) Do kraja treće godine osnovnog odgoja i obrazovanja, učenici će savladati oba službena pisma Bosne i Hercegovine, a učenici s posebnim obrazovnim potrebama će savladati oba službena pisma, u skladu s njihovim mogućnostima, do kraja osnovnog odgoja i obrazovanja...

1.2.20. Zakon o osnovnoj školi Zeničko-dobojskog kantona

Član 3.

... Jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine upotrebljavat će se u svim školama u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine.

Osnovna škola osigurava da najkasnije do kraja treće godine osnovnog obrazovanja, učenici savladaju i latinicu i ćirilicu...

1.2.21. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Bosansko-podrinjskog kantona

Član 7.

...Jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine (bosanski, hrvatski i srpski) upotrebljavat će se u svim školama, u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine.

Svi učenici će u školama izučavati pisma koja su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini. Osnovna škola osigurava kroz cjelokupan odgojno-obrazovni rad zastupljenost obaju pisama (latinice i ćirilice) s tim da u prva tri razreda učenici savladaju oba pisma.

Svi nastavnici će biti posebno obučeni da predaju razlike između tri zvanična jezika Bosne i Hercegovine kako je to relevantno za predmete koje predaju...

1.2.22. Zakon o osnovnom školstvu Srednjobosanskog kantona

U skladu s članom 2. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom školstvu u školskom sistemu SBK koriste se sve tri jezika konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine i oba službena pisma koja su u upotrebi u Bosni i Hercegovini.

1.2.23. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Hercegovačko-neretvanskog kantona

Član 37.

Jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine upotrebljavat će se u svim osnovnim školama u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine. Do kraja III. razreda osnovne škole svi učenici će naučiti oba službena pisma koja su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini...

1.2.24. Zakon o osnovnom školstvu Zapadnohercegovačkog kantona

Član 22. (Jezici i pisma u nastavi)

Nastava u osnovnim školama se održava na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu, a u skladu s interesima učenika Kantona.

Do konca treće godine, učeniku će se omogućiti upoznavanje i drugog službenog pisma u Bosni i Hercegovini...

1.2.25. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo

Član 7.

Nastava u školi izvodi se na jezicima konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine, koji se imenuju jednim od tri naziva: bosanski, hrvatski ili srpski jezik. Koriste se oba pisma Bosne i Hercegovine (latinica i ćirilica) a, u zavisnosti od potreba učenika/učenica, u upotrebi je i znakovno pismo. Do

kraja treće godine osnovnog odgoja i obrazovanja učenici/učenice će naučiti oba pisma Bosne i Hercegovine...

1.2.26. Zakon o osnovnom školstvu Kantona 10

Član 24.

U osnovnim školama na području Kantona upotrebljavaju se jezici i pisma konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini, u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, Ustavom i nastavnim planovima i programima u Kantonu. Učitelji će uvažavati i objašnjavati razlike između tri službena jezika Bosne i Hercegovine, kad god je to od značaja za predmet koji predaju.

Do kraja trećeg razreda osnovnog obrazovanja učenici će naučiti oba službena pisma Bosne i Hercegovine.

1.2.27. Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine

Član 13.

- (1) Bosanski, hrvatski i srpski književni jezik, te latinično i ćirilično pismo su u ravnopravnoj upotrebi u nastavi i vannastavnim aktivnostima u osnovnim i srednjim školama Distrikta.*
- (2) Roditelj, odnosno staratelj, može birati jezik i pismo na kojem učenik započinje osnovno obrazovanje.*

1.2.28. Zakon o zabrani diskriminacije

Član 2. (Diskriminacija)

(1) Diskriminacijom će se, u smislu ovog zakona, smatrati svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditeta, starosne dobi, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svake druge okolnosti koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemoguću ili ugrozi priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života.

(2) Zabrana diskriminacije primjenjuje se na sve javne organe kao i na sva fizička ili pravna lica, i u javnom i u privatnom sektoru, u svim oblastima, a naročito kod: zaposlenja, članstva u profesionalnim organizacijama, obrazovanja, obuke, stanovanja, zdravlja, socijalne zaštite,

dobara i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima, te obavljanja privrednih aktivnosti i javnih usluga.

1.2.29. Krivični zakon Bosne i Hercegovine

Član 145. (Povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina)

(1) Službena ili odgovorna osoba u institucijama Bosne i Hercegovine koja na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti, političkom ili drugom uvjerenju, spolu, seksualnom opredjeljenju, jeziku, obrazovanju, društvenom položaju ili socijalnom porijeklu, uskrati ili ograniči građanska prava utvrđena Ustavom Bosne i Hercegovine, ratificiranim međunarodnim ugovorom, zakonom Bosne i Hercegovine, drugim propisom Bosne i Hercegovine ili općim aktom Bosne i Hercegovine, ili koja na osnovu ove razlike ili pripadnosti ili kojem drugom položaju daje građanima neopravdane povlastice ili pogodnosti, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Službena ili odgovorna osoba u institucijama Bosne i Hercegovine koja suprotno propisima Bosne i Hercegovine o ravnopravnoj upotrebi jezika i pisama konstitutivnih naroda i ostalih koji žive na teritoriji Bosne i Hercegovine, uskrati ili ograniči građaninu da pri ostvarivanju svojih prava ili pri obraćanju organima vlasti i institucijama Bosne i Hercegovine, privrednim društvima i drugim pravnim osobama upotrijebi svoj jezik ili pismo, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

1.2.30. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine

Član 177. (Povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina)

(1) Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, narodnoj ili etničkoj pripadnosti, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, spolu, spolnoj sklonosti, jeziku, obrazovanju, društvenom položaju ili socijalnom porijeklu, uskrati ili ograniči građanska prava utvrđena međunarodnim ugovorom, Ustavom, zakonom, drugim propisom ili općim aktom u Federaciji Bosne i Hercegovine, ili ko na osnovu takve razlike ili pripadnosti ili kojeg drugog položaja daje pojedincima neopravdane povlastice ili pogodnosti, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Službena ili odgovorna osoba u Federaciji Bosne i Hercegovine koja učini krivično djelo iz stava 1 ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(3) Službena ili odgovorna osoba u institucijama u Federaciji Bosne i Hercegovine koja suprotno propisima o ravnopravnoj upotrebi jezika i pisama konstitutivnih naroda i ostalih koji žive na teritoriji Bosne i Hercegovine uskrati ili ograniči građaninu da pri ostvarivanju svojih prava ili pri obraćanju organima vlasti i institucijama u Federaciji Bosne i Hercegovine, trgovačkim društvima i drugim pravnim osobama upotrijebi svoj jezik ili pismo, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

1.2.31. Krivični zakon Republike Srpske

Član 162. (Povreda ravnopravnosti građana)

(1) Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, vjeri, spolu, jeziku, političkom ili drugom uvjerenju, spolnoj orijentaciji, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, imovnom stanju, rođenju ili socijalnom porijeklu, obrazovanju ili društvenom položaju uskrati ili ograniči slobodu ili pravo čovjeka utvrđeno ustavom, zakonom ili ratifikovanim međunarodnim ugovorom, ili ko na osnovu ove razlike daje građanima povlastice ili pogodnosti suprotno ustavu, zakonu ili ratifikovanom međunarodnom ugovoru, kaznit će se zatvorom do tri godine.

(2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kaznit će se i onaj ko vrši proganjanje lica ili organizacija zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi.

(3) Ako djelo iz st. 1 i 2 ovog člana učini službeno lice zloupotrebom službenog položaja ili ovlaštenja, kaznit će se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

Član 163. (Povreda prava upotrebe jezika i pisma)

(1) Ko uskrati ili ograniči građanima pravo na upotrebu jezika ili pisma zagwarantovanog ustavom, zakonom ili ratifikovanim međunarodnim ugovorom, kaznit će se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

(2) Ako djelo iz stava 1 ovog člana izvrši službeno lice zloupotrebom službenog položaja ili ovlaštenja, kaznit će se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.

1.2.32. Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

Član 174. (Povreda ravnopravnosti čovjeka i građanina)

(1) Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, spolu, spolnoj sklonosti, jeziku, obrazovanju, društvenom položaju ili socijalnom porijeklu, uskrati ili ograniči građanska prava utvrđena Ustavom Bosne i Hercegovine, ratificiranim međunarodnim ugovorom, zakonom, drugim propisom ili općim aktom Bosne i Hercegovine, Statutom, zakonom, drugim propisom ili općim aktom Brčko Distrikta, ili ko na osnovu takve razlike ili pripadnosti ili kojem drugom položaju daje građanima neopravdane povlastice ili pogodnosti, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Službeno ili odgovorno lice u Brčko Distriktu koje učini krivično djelo iz stava 1 ovoga člana, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(3) Službeno ili odgovorno lice u institucijama Brčko Distrikta koje suprotno propisima o ravnopravnoj upotrebi jezika i pisama konstitutivnih naroda i ostalih koji žive na području Brčko Distrikta, uskrati ili ograniči građaninu da pri ostvarivanju svojih prava ili pri obraćanju

tijelima vlasti i institucijama u Brčko Distriktu, trgovačkim društvima i drugim pravnim licima upotrijebe svoj jezik ili pismo, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

II USKLAĐENOST ODREDBI USTAVA KANTONA SA ODREDBAMA USTAVA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE KOJE SE ODNOSU NA UPOTREBU SLUŽBENIH JEZIKA I PISAMA

Ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine, po izvršenoj analizi odredbi kantonalnih ustava koje se odnose na upotrebu službenog jezika i pisma, utvrdili su da Ustavi Zapadnohercegovačkog, Hercegovačko-neretvanskog, Posavskog i Kantona 10 propisuju da su službeni jezici bosanski i hrvatski jezik, a službeno pismo latinica. Nadalje, Ustavi spomenutih kantona, objavljeni u službenim glasnicima i na službenim web stranicama kantona u varijanti na hrvatskom jeziku, kao službene jezike kantona označavaju⁴⁴ „hrvatski i bošnjački jezik”. Ustav Kantona Sarajevo u svom izvornom tekstu uopće ne sadrži odredbe o službenim jezicima i pismima koja se upotrebljavaju u ovom Kantonu.

S obzirom na istraživanjem utvrđeno stanje i neusklađenosti ustava pojedinih kantona s Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine u pogledu upotrebe službenih jezika i pisama, Ombudsmeni Bosne i Hercegovine zatražili su od nadležnih skupština i ministarstava da dostave informacije⁴⁵ šta je poduzeto po ovom pitanju.

Zapadnohercegovački kanton

Skupština Zapadnohercegovačkog kantona⁴⁶ informisala je Ombudsmene Bosne i Hercegovine:

“...Ustav Zapadnohercegovačkog kantona nije usklađen s Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, u pogledu službenih jezika i pisama u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Vezano za naprijed navedeno pitanje, obavještavamo Vas kako su od strane kolegija Skupštine Zapadnohercegovačkog kantona, poduzete određene aktivnosti, a tiču se, između ostalog, i formiranja Komisije za Izmjenu Ustava Zapadnohercegovačkog kantona.”

Hercegovačko-neretvanski kanton

U aktu Skupštine Hercegovačko-neretvanskog kantona⁴⁷ istaknuto je:

“Odredbe Ustava Hercegovačko-neretvanskog kantona koje se odnose na službene jezike i pisma nisu u saglasnosti s odredbom Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, imajući u vidu da član 8. Ustava Hercegovačko-neretvanskog kantona, objavljenog u Službenim novinama HNK na bosanskom jeziku glasi:

„Službeni jezici Kantona su bosanski i hrvatski jezik.

⁴⁴ Ustav Zapadnohercegovačkog kantona, http://www.skupstina-zzh.ba/opsirnije.asp?id_kategorija=1&id=10, preuzeto dana 15.12.2016. godine, Ustav Posavskog kantona, <http://skupstinazp.ba/Nova/dokumenti/ustav/> preuzeto 15.12.2016. godine, Ustav Kantona 10 http://www.skupstinahbz.com/public/files/ustav_hercegbosanske_zupanije.pdf preuzeto 16.12.2016. godine.

⁴⁵ Akt Ombudsmena Bosne i Hercegovine od 28.06. i 27.10. 2016. godine.

⁴⁶ Akt Skupštine Zapadnohercegovačkog kantona, broj 01-01-9-1140/16-1 od 10.10.2016. godine.

⁴⁷ Akt Skupštine Hercegovačko-neretvanskog kantona, broj 02-02-180/16 od 07.11.2016. godine.

Službeno pismo je latinica.

Ostali jezici se mogu koristiti kao sredstva komunikacije i nastave, u skladu sa zakonom.“

...

Klub poslanika Srba u Skupštini HNK je dana 31.05.2016. godine podnio prijedlog amandmana na Ustav Hercegovačko-neretvanskog kantona, kojim je obuhvaćeno i usklađivanje člana 8. s Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine.

Klub poslanika Bošnjaka u Skupštini HNK je dana 09.06.2016. godine podnio prijedlog amandmana na Ustav Hercegovačko-neretvanskog kantona, koji su u potpunosti usklađeni s amandmanom Kluba poslanika Srba.

U skladu s članom 152. Poslovnika Skupštine Hercegovačko-neretvanskog kantona (Službene novine HNK, broj 2/05) Skupština je navedene amandmane dostavila na mišljenje poslanicima, Komisiji za ustavna pitanja i Vladi HNK.

Do sada niko od navedenih nije dostavio mišljenje.

Imajući u vidu da je predložene amandmane potpisalo i podržalo 15 (petnaest) poslanika, a za izmjenu Ustava HNK potrebno je dvije trećine od ukupnog broja poslanika u Skupštini HNK, odnosno 20 (dvadeset) poslanika, još uvijek se nisu stekli uvjeti da navedeni amandmani dobiju potrebnu podršku za izglasavanje na sjednici Skupštine.“

Kanton Sarajevo

Ministarstvo pravde i uprave Kantona Sarajevo u odgovoru⁴⁸ dostavljenom Ombudsmenima Bosne i Hercegovine navelo je:

„Ministarstvu pravde i uprave Kantona Sarajevo je dana 7.11.2016. godine Skupština Kantona Sarajevo dostavila Vaš akt...

U vezi s tim, analizirajući odredbe Ustava Kantona Sarajevo, Ministarstvo pravde i uprave je utvrdilo da odredbe Ustava Kantona Sarajevo ne sadrže odredbe koje se odnose na službene jezike i pisma u Federaciji Bosne i Hercegovine, unesene u Ustav Federacije Bosne i Hercegovine Amandmanom XXIX (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj 06/02).

Ovom prilikom Vas obavještavamo da je ovo Ministarstvo, u svom prijedlogu Programa rada za 2017. godinu, planiralo pripremu amandmana na Ustav Kantona Sarajevo, kojima će između ostalog, biti obuhvaćene odredbe koje se odnose na službene jezike i pisma.“

Skupština Posavskog kantona

Do dana izrade ovog Izvještaja nije zaprimljen odgovor Skupštine Posavskog kantona.

Skupština Kantona 10

Do dana izrade ovog Izvještaja nije zaprimljen odgovor Skupštine Kantona 10.

⁴⁸ Akt Ministarstva pravde i uprave Kantona Sarajevo broj 03-04-01-32130/16 od 9.11.2016. godine.

III ODLUKA USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE O DOPUSTIVOSTI I MERITUMU BROJ U 7/15 OD 26.05.2016. GODINE

Safet Softić, drugi zamjenik predsjedavajućeg Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine podnio je 9.9. 2015. godine Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine zahtjev za ocjenu ustavnosti prve rečenice člana 7. stava 1 Ustava Republike Srpske u dijelu koji glasi: *"jezik bošnjačkog naroda."*

Ustavni sud Bosne i Hercegovine postupajući po zahtjevu donio je Odluku o dopustivosti i meritumu broj U 7/15⁴⁹ od 26.5.2016. godine kojom je utvrdio da je odredba člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu koji glasi: *"jezik bošnjačkog naroda"* u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine.

Ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine ovom prilikom smatraju neophodnim podsjetiti na stavove Ustavnog suda Bosne i Hercegovine date u odluci naprijed navedeni broj, te ovom prilikom prenosimo sadržaj navedene Odluke u cijelosti:

ODLUKA O DOPUSTIVOSTI I MERITUMU

Odbija se kao neutemeljen zahtjev **Safeta Softića**, drugog zamjenika predsjedavajućeg Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, za ocjenu ustavnosti prve rečenice člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu koji glasi: *"jezik bošnjačkog naroda."*

Utvrđuje se da je prva rečenica člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu koji glasi: *"jezik bošnjačkog naroda"* u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine.

Odluku objaviti u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine", "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine", "Službenom glasniku Republike Srpske" i u "Službenom glasniku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine."

OBRAZLOŽENJE

I Uvod

1. Safet Softić, drugi zamjenik predsjedavajućeg Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: podnosilac zahtjeva), podnio je 9. septembra 2015. godine Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ustavni sud) zahtjev za ocjenu ustavnosti prve rečenice člana 7. stava 1 Ustava Republike Srpske u dijelu koji glasi: *"jezik bošnjačkog naroda."*

⁴⁹ Odluka o dopustivosti i meritumu broj U 7/15, objavljena u Službenom glasniku BiH, broj 51/16.

II Postupak pred Ustavnim sudom

2. Na temelju člana 23. stav 2 Pravila Ustavnog suda, od Narodne skupštine Republike Srpske (u daljem tekstu: Narodna skupština) zatraženo je 17. septembra 2015. godine da dostavi odgovor na zahtjev.

3. Narodna skupština je dostavila odgovor na zahtjev 9. novembra 2015. godine.

III Zahtjev

a) Navodi iz zahtjeva

4. Podnosilac zahtjeva smatra da osporeni član 7. stav 1, prva rečenica Ustava Republike Srpske u dijelu "jezik bošnjačkog naroda" nije u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ustav BiH). Na početku izlaganja podnosilac zahtjeva naglašava da se zahtjev za ocjenu ustavnosti bavi ustavnim pravom na jezik, koje uključuje i pravo kolektiviteta da zove svoj jezik onako kako želi i da ga upotrebljava onako kako to propisuje međunarodno i ustavno pravo. Posebno je istaknuto da se "ne radi o pokretanju bilo kakvog pitanja u vezi sa sadržajem jezika, njegove sličnosti ili poređenja s drugim službenim jezicima u Bosni i Hercegovini, opravdanosti postojanja tri jezika itd., a što su, prije svega, pitanja za lingvističke nauke, te izvan interesa ovog konkretnog zahtjeva."

5. Neustavnost prve rečenice člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu kojim se propisuje da su u Republici Srpskoj službeni jezici: "(...) jezik bošnjačkog naroda" podnosilac zahtjeva vidi u pet aspekata:

a) Nameće bošnjačkom narodu naziv jezika i uskraćuje mu se pravo na imenovanje vlastitog jezika kao inherentnog prava na jezik, a što je dio vitalnog nacionalnog interesa konstitutivnog naroda.

6. Podnosilac zahtjeva ističe da posljednja, deseta rečenica, Preambule Ustava BiH propisuje načelo konstitutivnosti naroda koje sadrži niz pojedinačnih kolektivnih prava konstitutivnih naroda. U samom Ustavu BiH, kako dalje navodi podnosilac zahtjeva, nije propisano da je jezik dio načela konstitutivnosti naroda, ali da pravo na jezik predstavlja dio načela konstitutivnosti naroda i da proizlazi *explicite* iz odredbi ustavâ entitetâ. Također, ne radi se o individualnom, već o kolektivnom pravu na jezik kao dijelu vitalnog nacionalnog interesa svakog konstitutivnog naroda u smislu člana IV/3.f) Ustava BiH, te se u kontekstu navedenog podnosilac zahtjeva poziva na Odluku Ustavnog suda broj U 10/05. Podnosilac zahtjeva konstatuje da se "Konvencija za regionalne jezike i jezike nacionalnih manjina" ne primjenjuje na konstitutivne narode (U 10/05), ali smatra da je neprihvatljiv zaključak da se pristup pravu kolektiviteta na jezik ne primjenjuje i na konstitutivne narode s obzirom na to da bi država morala uzimati u obzir potrebe i želje konstitutivnih naroda koji koriste svoje jezike. Naglašava da se u konkretnom slučaju radi o jeziku kolektiviteta koji u Republici Srpskoj predstavlja faktičku manjinu, te se poziva na Odluku Ustavnog suda broj U 5/98-III od 1. jula 2000. godine (tačke 58. i 59. koje u cijelosti citira).

7. Podnosilac zahtjeva dalje ističe da kada se koristi izraz "pravo na jezik", to pravo podrazumijeva i pravo kolektiviteta da svom jeziku dâ određeno ime, a ne da mu ime nameću drugi. Pravo na naziv jezika, kako tvrdi podnosilac zahtjeva, predstavlja inherentni element općeg prava na jezik jer pravo na priznanje jezika obuhvata i pravo na priznanje naziva jezika. Ova veza je dio efektivne zaštite prava na jezik jer su jezik i njegov naziv izraz kulturnog bogatstva jednog kolektiviteta (član 7. stav 1 alineja 1 "Konvencije za regionalne jezike i jezike nacionalnih manjina").

8. Da bi se izveo zaključak, kako to ističe podnosilac zahtjeva, da je Republika Srpska povrijedila načelo konstitutivnosti naroda tako što je u Ustavu Republike Srpske uvela "jezik bošnjačkog naroda, a ne "jezik bosanskog naroda", podnosilac zahtjeva ukazuje da je, prema popisu stanovništva iz 1991. godine, bosanskim jezikom kao maternjim govorilo 37,2853 % stanovništva, te da je bosanski jezik činjenica ustavnopravnog sistema i poretka Bosne i Hercegovine i prije trenutno važećeg Ustava BiH. Dalje navodi da je Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini napisan, između ostalog, i na bosanskom jeziku, te citira član 9. stav 2 Sporazuma u kojem je navedeno: "Sklopljen u Parizu dana 14. decembra 1995. na bosanskom, hrvatskom, engleskom i srpskom jeziku s tim da je svaki tekst jednako vjerodostojan." Iako ovaj sporazum, kako navodi podnosilac zahtjeva, nije objavljen na službenim jezicima u Bosni i Hercegovini, ova činjenica je nepobitna, a engleska verzija jasno upotrebljava izraz "Bosnian language" tako da ne postoji dilema je li je sklopljen na "bosanskom" ili "bošnjačkom" ili na "jeziku bošnjačkog naroda". Podnosilac zahtjeva se poziva na Odluku Ustavnog suda broj U 32/01, i to na tačku 17. u kojoj je navedeno da: "Ustav BiH, čiji je tekst dat u Aneksu 4 dio je Sporazuma pa prema tome iz same strukture sporazuma proizlazi da su aneksi istog karaktera i da tvorcima aneksa nije bila namjera da dođe do bilo kakvog sukoba", pa zaključuje da je Ustav BiH, kao i ostali aneksi uz Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini kao njegovi dijelovi, pisan, između ostalog, i na bosanskom jeziku, te polazeći od tumačenja Općeg okvirnog sporazuma i pojedinih aneksa bosanski jezik je ustavni jezik u Bosni i Hercegovini i jedan od tri službena jezika. Ovo je obavezujuće za Republiku Srpsku u smislu člana III/3.b) Ustava BiH i entitet nema diskrecijsko pravo priznavati druge jezike od onih koji postoje ili mijenjati im nazive. Dalje, podnosilac zahtjeva navodi primjer da su svi državni zakoni na nivou Bosne i Hercegovine objavljeni u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine" na bosanskom jeziku s obzirom na to da u zaglavlju jasno piše: "Izdanje na srpskom, hrvatskom i bosanskom jeziku." Također, navodi da i Ustavni sud u svom radu koristi bosanski jezik i kao primjer navodi tačku 10. apelacijskog formulara.

9. Narodna skupština je, kako navodi podnosilac zahtjeva, nakon što je bosanski jezik faktički i pravno postojao i bio uveden u Opći okvirni sporazum, te nakon što je egzistirao u Federaciji Bosne i Hercegovine (bosanski jezik i hrvatski jezik su bili službeni jezici do ustavnih promjena) sebi dala za pravo preimenovati taj jezik u "jezik bošnjačkog naroda", a da nije imala bilo kakvu legalnu ili legitimnu osnovu. Smatra da je Republika Srpska oduzela i povrijedila kolektivno pravo bošnjačkog naroda da zove svoj maternji i jedan od službenih jezika onako kako taj narod to želi, što je suprotno načelu konstitutivnosti u smislu posljednje, 10. alineje Preambule Ustava BiH.

b) Vrší *de facto* diskriminaciju bošnjačkog naroda u odnosu na srpski narod jer se u praksi različito pristupa "jeziku srpskog naroda" i "jeziku bošnjačkog naroda" kada je u pitanju njihovo imenovanje.

10. Podnosilac zahtjeva, dalje, ističe da vlast u Republici Srpskoj "jezik srpskog naroda" u praksi naziva srpski, dok se isti takav pristup ne koristi za "jezik bošnjačkog naroda" u smislu da se u praksi koristi naziv bosanski. Dakle, u praksi postoji različit tretman "jezika srpskog naroda" u odnosu na "jezik bošnjačkog naroda". Kao primjer podnosilac zahtjeva navodi zvaničnu stranicu Vrhovnog suda Republike Srpske koja koristi izraz srpski jezik. Iz zvanične stranice Republičkog pedagoškog zavoda, kako navodi podnosilac zahtjeva, jasno je da se u Republici Srpskoj uči srpski jezik, dok bosanskog jezika i nema. Potvrda za to je što se u školskim knjižicama upisuje ocjena iz srpskog jezika, a ne iz "jezika srpskog naroda". Dalje ističe da na svim internetskim stranicama javnih organa u Republici Srpskoj nije uopće napisano na kojem jeziku se čita internetska stranica na koji način se pokušava prikriti etablirana praksa srpskog jezika za razliku od formalnog i neprirodnog forsiranja u praksi "jezika bošnjačkog naroda". Podnosilac zahtjeva smatra da je ova praksa odraz vrlo "nedemokratskog i politički nekorektnog odnosa prema kolektivnim pravima konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini." Također navodi da i u mnogobrojnim pravnim aktima vlasti Republike Srpske piše da se radi o srpskom, a ne o "jeziku srpskog naroda." Kao primjer navodi da se u Banjoj Luci svi dokumenti prevode s engleskog na srpski jezik, kao i sa srpskog jezika na engleski. U medijima se naglašava da se radi o srpskom jeziku, a ne "jeziku srpskog naroda."

11. Podnosilac zahtjeva se poziva na Odluku broj U 5/98-III u kojoj je Ustavni sud ukazao da diskriminacija ne postoji samo kada zakon formalno pravi razlike bez opravdanja već i kada "zakonodavstvo i administrativne prakse s diskriminacijskom namjerom ili efektom" budu usvojeni. Tu je, kako dalje navodi, također rečeno da postoji nekoliko načina diskriminacije koje podnosilac u daljnjem izlaganju citira iz spomenute odluke. Dalje se poziva na opis diskriminacije iz *Explanatory Report za DP broj 12* uz Evropsku konvenciju u kojoj je navedeno da diskriminacija postoji ne samo u slučaju tzv. formalne diskriminacije nego kada se država faktički ponaša na diskriminatoran način, kada država svoje diskrecijsko pravo upotrebljava na diskriminatoran način ili bilo kojim drugim aktom. Iako Ustav Republike Srpske formalno-pravno jednako tretira sve tri naroda, postoji jasna distinkcija u faktičkom tretmanu između "jezika srpskog naroda" i "jezika bošnjačkog naroda" jer se u praksi "jezik srpskog naroda" koristi kao srpski jezik, što je stvarna volja srpskog naroda. Opisana *de facto* diskriminacija, kako navodi podnosilac zahtjeva, dešava se samo iz jednog razloga, a to je što naziv bosanski jezik podsjeća na državu Bosnu i Hercegovinu, na izraz koji ukazuje na nešto zajedničko, nadnarodno, nadnacionalno i što se konceptualno ne uklapa u politiku Republike Srpske izraženu u izvornoj verziji Ustava Republike Srpske (čl. 1. i 7.) prema kojem je Republika Srpska "država srpskog naroda" u kojoj je srpski jezik jedini službeni jezik. Ovaj homofobični, etno-nacionalni i diskriminatorni koncept koji negira druge narode i njihova prava, te ih diskriminira u uživanju temeljnih ljudskih prava odavno je proglašen neustavnim i protivnim osnovnim evropskim vrijednostima pluralnih društava. Negiranje kako prava na imenovanje jezika, tako i njegovog postojanja, te diskriminaciju bošnjačkog naroda u odnosu na srpski narod i srpski jezik predstavlja narušavanje načela pluralnog društva u smislu 3.

alineje Preambule Ustava BiH jer ovaj ustavnopravni pojam obuhvata kulturnu raznovrsnost u što spada i jezik. Podnosilac zahtjeva se ponovo poziva na Odluku broj U 5/98 u kojoj je Ustavni sud u tački 26. dao tumačenje Preambule Ustava BiH, istaknuvši da služi i kao mjerilo za ustave entiteta.

c) Povreda prava Ostalih na maternji jezik kao dio identiteta grupe Ostalih koji pripadaju bosanskoj jezičkoj zajednici

12. U daljnjem izlaganju podnosilac zahtjeva daje definiciju maternjeg jezika, navodeći da korištenje maternjeg jezika predstavlja jedan od osnovnih elemenata duhovnosti čovjeka, njegove kulture i tradicije. Ponovo podsjeća da je prilikom popisa stanovništva 1991. godine, prema statističkim podacima, u Bosni i Hercegovini živio veliki broj osoba koje nisu bile pripadnici današnjih konstitutivnih naroda. Misli se na građane koji iz objektivnih ili subjektivnih razloga ne pripadaju bilo kojoj zajednici i kolektivitetu, ili koji se identificiraju kao pripadnici (ne)priznatih nacionalnih manjina, ali ne govore više jezikom koji je službeni u državama u kojim su te nacionalne manjine državotvorni narodi (npr. Jevreji, Poljaci, Austrijanci...). Svi ti bosanskohercegovački građani su, kako dalje navodi, nakon ponovnog uvođenja bosanskog jezika kao ustavnopravne kategorije (a što je cenzus iz 1991. godine i pokazao) identificirali bosanski jezik kao maternji jezik. Prema tome, naziv bosanski jezik fungira dvojako i igra ulogu kako za Ostale, tako i za bošnjački narod. Vukući paralelu s konstitutivnim narodima, kako dalje navodi podnosilac zahtjeva, svi pripadnici Ostalih koji su identificirali bosanski jezik kao svoj maternji predstavljaju posebnu jezičku zajednicu, tj. kolektivitet koji bi morao imati jednaka ustavna prava kao i konstitutivni narod jer su ustavna kategorija iz 10. alineje Ustava BiH, te imaju pravo na jednak tretman bez diskriminacije. Ustavnopravne promjene u Republici Srpskoj kojima je došlo do ukidanja naziva bosanski jezik uzrokovala su nemogućnost da se pripadnici Ostalih identificiraju s jednim od službenih jezika u Bosni i Hercegovini u identitetskom smislu. Na taj način ugroženo je njihovo pravo na privatnost i porodični život u smislu člana 8. Evropske konvencije jer se utječe na depersonalizaciju mladih osoba u pogledu identiteta. Pored navedenog, podnosilac zahtjeva se poziva na član 27. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (u daljnjem tekstu: Međunarodni pakt) koji propisuje pravo jezičkih manjina, što pripadnici iz grupe Ostalih koji govore bosanski jezik jesu i koji imaju pravo na jezik i njegovo korištenje. U kontekstu navedenog podnosilac zahtjeva se poziva na presude Evropskog suda za ljudska prava (u daljnjem tekstu: Evropski sud) u predmetu *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* i *Zorić protiv Bosne i Hercegovine*, tačke 30. i 31. kojima je jasno identificiran zaključak da Ostali moraju biti jednaki u uživanju ustavnih prava i sloboda, te da se kolektivna jednakost konstitutivnih naroda ne može ostvariti na račun pripadnika Ostalih.

13. Podnosilac zahtjeva ukazuje da je pravo izbora maternjeg jezika stvar "vlastitog samoodređenja osobe", te činjenica da se pripadnici Ostalih identificiraju s jednim jezikom koji fungira kao službeni jezik jeste lična stvar svakog čovjeka, a citirana presuda *Zorić protiv Bosne i Hercegovine* ukazuje da država nema pravo da ulazi u razloge takvog opredjeljenja, jer je to privatna stvar i opredjeljenje koje je zaštićeno članom 8. Evropske konvencije. Podnosilac zahtjeva zaključuje da prva rečenica stava 1 člana 7. Ustava Republike Srpske građanima iz reda Ostalih koji govore bosanskim jezikom krši pravo na maternji jezik u smislu dijela pojma

Ostali iz 10. alineje Preambule Ustava BiH, pravo na privatni i porodični život iz člana 8. Evropske konvencije, pravo na upotrebu jezika iz člana 27. Međunarodnog pakta, člana 30. Konvencije o pravima djeteta, "Okvirne konvencije o regionalnim jezicima i jezicima manjina", Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, kao i "Okvirne konvencije o pravima manjina."

d) Povreda prava na obrazovanje na maternjem jeziku bošnjačkog naroda i Ostalih koji pripadaju bosanskoj jezičkoj zajednici

14. U daljem izlaganju podnosilac zahtjeva polazi od teze da ustavnopravno načelo konstitutivnosti naroda inkorporira i štiti pravo na maternji jezik, a to pravo obuhvata i pravo da maternji jezik nazove onako kako ga određena grupa i želi imenovati, i teze da pripadnici Ostalih koji govore bosanski jezik kao maternji predstavljaju posebnu jezičku zajednicu, kolektivitet koji ima pravo na jezik kao dio svog nacionalnog identiteta na isti način kao i pripadnici konstitutivnih naroda, te postavlja pitanje predstavlja li ukidanje naziva bosanski jezik ujedno i povredu prava na obrazovanje u smislu člana 2. stav 1 prve rečenice Dopunskog protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Ukazuje na sadržaj navedene odredbe prema kojoj pravo na obrazovanje garantuje pravo svake individue ne samo na pristup obrazovanju već i na učinkovito obrazovanje, te citira relevantne presude Evropskog suda. Tako se podnosilac zahtjeva poziva na predmet *Cipar protiv Turske* (aplikacija broj 25781/94, presuda od 10. maja 2001. godine, st. 277.-279.) u kome negiranje prava na obrazovanje na maternjem jeziku predstavlja negiranje suštine prava na obrazovanje.

15. Podnosilac zahtjeva smatra da faktor faktičke većine ne daje pravo javnoj vlasti da srpski narod privileguje, te negira drugim konstitutivnim narodima ili Ostalim upotrebu maternjeg jezika u javnom obrazovnom sistemu, pozivajući se na Djelimičnu odluku Ustavnog suda broj U 5/98 od 18. avgusta 2000. godine (tačka 34.) u kojoj se potvrđuje jednako korištenje bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika ne samo u institucijama Bosne i Hercegovine već i na nivou entiteta i svih njihovih administrativnih jedinica pri zakonodavnim, izvršnim i sudskim vlastima, što podrazumijeva mogućnost korištenja ovih jezika i u obrazovanju. Ukidanjem bosanskog jezika, kako tvrdi podnosilac zahtjeva, djeca i roditelji povratnici u Republiku Srpsku nemaju pravo na obrazovanje, niti pravo da osiguraju svojoj djeci obrazovanje na vlastitom maternjem jeziku. Neprihvatljivo je da se nemogućnost obrazovanja na vlastitom jeziku kompenzira mogućnošću da se djeci bošnjačkog i hrvatskog porijekla, te Ostalim koji govore bosanski jezik nudi obrazovanje na bosanskom i hrvatskom jeziku na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine. Takva alternativa znači ponovno razdvajanje djece od roditelja ili nemogućnost održivog opstanka bošnjačkih i hrvatskih porodica u Republici Srpskoj nakon povratka poslije rata u prijeratna mjesta življenja.

16. Podnosilac zahtjeva dalje navodi da inherentan element konstitutivnosti triju naroda u Bosni i Hercegovini jeste i nacionalni etnički identitet pripadnika konstitutivnih naroda, što uključuje i pravo na maternji jezik, u konkretnom slučaju bosanski. U kontekstu navedenog podnosilac zahtjeva citira tačku 31. Odluke Ustavnog suda broj U 10/05, te zaključuje da je etno-nacionalni identitet pripadnika konstitutivnih naroda obilježen jezikom zbog čega roditelji u Bosni i Hercegovini imaju pravo tražiti od školskog sistema da se njihovo

identitetsko opredjeljenje kroz jezik poštuje u javnom sistemu školovanja. Podnosilac zahtjeva iznosi stav iz presude Evropskog suda *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* da "etnicitet vodi porijeklo od ideje o društvenim grupama označenim istom nacionalnošću, religijskim uvjerenjem, zajedničkim jezikom ili kulturnim i tradicionalnim porijeklom i historijom", što, kako zaključuje podnosilac zahtjeva, znači da pitanja jezika i etniciteta ne mogu biti razdvojena, nego su u potpunosti isprepletene. Osim toga, podnosilac zahtjeva se poziva na presudu Evropskog suda *Champan protiv Velike Britanije* od 18. januara 2001. godine, aplikacija broj 27238/95, stav 93, u kojoj je Evropski sud naglasio da postoji "međunarodni konsenzus među državama članicama Vijeća Evrope u smislu priznavanja posebnih potreba manjina i obaveze da se zaštiti njihova sigurnost, identitet i način života." Bosna i Hercegovina ima obvezu ne samo priznati pravo na obrazovanje na maternjem jeziku koje je dio identiteta konstitutivnih naroda u Bosne i Hercegovine i Ostalih već i afirmisati pluralističko društvo. Osporenim odredbom Ustava Republike Srpske jasno se miješa u pravo Bošnjaka i Ostalih koji pripadaju bosanskoj jezičkoj zajednici tako da se djeci i roditeljima ne garantuje pravo na obrazovanje na maternjem jeziku te se, kako navodi, postavlja pitanje ove opravdanosti.

17. U daljem izlaganju podnosilac zahtjeva citira relevantne odredbe Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" broj 18/03) kao i odredbe Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju ("Službeni glasnik RS" br. 119/08 i 71/09), te zaključuje da negiranje prava bošnjačkog konstitutivnog naroda i pripadnika Ostalih koji pripadaju bosanskoj jezičkoj zajednici na školovanje na maternjem jeziku u Republici Srpskoj nije "zakonito" u smislu načela zakonitosti jer je suprotno Ustavu BiH, te nije potrebno ispitivati dalje aspekte opravdanosti miješanja u pravo na obrazovanje na vlastitom jeziku: javni interes, adekvatnost i proporcionalnost.

e) Povreda načela zabrane diskriminacije građana iz grupe Ostalih koji pripadaju bosanskoj jezičkoj zajednici u vezi s pravom na maternji jezik

18. Podnosilac zahtjeva ukazuje da je objasnio na koji način funkcioniše "jezik srpskog naroda" kako formalno-pravno tako i u praksi i da je dokazao da "postoji jaz između jednog i drugog tako da se u praksi jezik srpskog naroda tretira kao srpski jezik, te da građani koji su pripadnici Ostalih, a koji govore bosanski jezik, imaju kolektivno pravo na maternji bosanski jezik jer se mogu tretirati kao "jezička zajednica." U trenutku kada je u Republici Srpskoj izbačen "bosanski jezik" u normativnom smislu i u praksi, pripadnici Ostalih koji govore bosanskim jezikom izgubili su pravo na maternji jezik kako općenito tako i na području obrazovanja, a koje je zaštićeno članom 2. Dopunskog protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, na koji način je različito tretirana ova grupa građana u odnosu na srpski konstitutivni narod jer im je ovo pravo uskraćeno. Nemogućnost Ostalih koji govore bosanski jezik da koriste svoj maternji jezik u sistemu obrazovanja, već moraju izabrati jedan od jezika konstitutivnih naroda, predstavlja zabranjenu diskriminaciju iz člana 14. Evropske konvencije u vezi s članom 2. Dopunskog protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

19. Na kraju, podnosilac zahtjeva zaključuje da je prva rečenica člana 7. stava 1 Ustava Republike Srpske neustavna jer krši:

a) posljednju, 10. alineju Preambule Ustava BiH i njegovo načelo konstitutivnosti bošnjačkog naroda jer tom narodu nameće naziv jezika i uskraćuje mu pravo na imenovanje svog vlastitog jezika kao inherentnog elementa prava na jezik, koje je element vitalnog nacionalnog interesa konstitutivnog naroda u smislu člana IV/3.f) Ustava BiH;

b) član II/4 Ustava BiH u vezi s posljednjom, 10. alinejom Preambule Ustava BiH jer predstavlja *de facto* diskriminaciju bošnjačkog naroda u odnosu na srpski jezik s obzirom na to da vlasti u Republici Srpskoj u praksi različito pristupaju "jeziku srpskog naroda" i "jeziku bošnjačkog naroda" kada je u pitanju njihovo imenovanje;

c) član 3. i posljednju, 10. alineju Preambule Ustava BiH, član 8. Evropske konvencije, član 27. Međunarodnog pakta, član 30. Konvencije o pravima djeteta, Okvirnu konvenciju o regionalnim jezicima i jezicima manjina, Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, kao i Okvirnu konvenciju o pravima manjina u smislu da se bosanskohercegovačkim građanima iz grupe Ostalih koji pripadaju bosanskoj jezičkoj zajednici oduzima pravo na maternji jezik kao dio identiteta ove jezičke zajednice;

d) član 2. Dopunskog protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, jer se bošnjačkom narodu i pripadnicima Ostalih koji pripadaju bosanskoj jezičkoj zajednici oduzima pravo na obrazovanje na maternjem jeziku jer pravo na jezik podrazumijeva i pravo na identifikaciju jezika;

e) član 14. Evropske konvencije u vezi s članom 2. Dopunskog protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju jer se bh. građanima iz reda Ostalih koji pripadaju bosanskoj jezičkoj zajednici oduzima pravo na obrazovanje na maternjem jeziku u odnosu na srpski konstitutivni narod bez opravdanja, tj. na neustavan način.

20. Također, podnosilac zahtjeva konstatuje da bi supremacija Ustava BiH, koja proizlazi iz člana III/3.b) Ustava BiH, bila iluzorna ukoliko bi Republika Srpska ukidala ustavne standarde koji su predviđeni u Ustavu BiH, a jedan od tih standarda je i službeni bosanski jezik u cijeloj i za cijelu Bosnu i Hercegovinu, pored hrvatskog i srpskog, tako da Ustav Republike Srpske u osporenom dijelu krši i član III/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine. Podnosilac zahtjeva je predložio da Ustavni sud proglasi prvu rečenicu člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu koji glasi: "jezik bošnjačkog naroda" neustavnom, te naredi Narodnoj skupštini da odmah, najkasnije u roku od tri mjeseca od dana objave ove odluke u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine", izvrši izmjenu i dopunu ove norme tako da će Ustav Republike Srpske umjesto riječi "jezik bošnjačkog naroda" garantovati bosanski jezik bez konotacije na bošnjački narod.

b) Odgovor na zahtjev

21. U odgovoru na zahtjev Narodna skupština je navela da podnosilac zahtjeva neutemeljeno ističe i predviđa da je ustavno pravo na upotrebu jezika i pisma garantovano članom 34. stav 1 u vezi s članom 49. stav 5 Ustava Republike Srpske. Naime članom 70. koji je dopunjen Amandmanom LXXVII na Ustav Republike Srpske, definisano je kao vitalni nacionalni interes konstitutivnih naroda i pravo na upotrebu jezika, a Amandmanom LXXXII na Ustav Republike Srpske osigurana je zaštita vitalnih nacionalnih interesa konstitutivnih naroda putem Vijeća naroda Narodne skupštine Republike Srpske i Vijeća za zaštitu vitalnog interesa pri Ustavnom sudu Republike Srpske.

22. Narodna skupština je ukazala da je, u skladu s odredbom člana III/3.b) Ustava BiH, kao i Odlukom Ustavnog suda broj U 5/98, koja se odnosi na konstitutivnost naroda, Amandmanom LXXI na član 7. stav 1 i Amandmanom XLIV na član 1. Ustava BiH izvršila usklađivanje s Ustavom BiH. Tako je utvrđeno da su konstitutivni narodi u Republici Srpskoj Srbi, Bošnjaci, Hrvati kojima se zajedno s Ostalim građanima garantuje jednakopravnost bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi ili statusu, te je utvrđeno da su službeni jezici i jezici konstitutivnih naroda: jezik srpskog, jezik bošnjačkog i jezik hrvatskog naroda u vezi s čim je i Venecijanska komisija dala pozitivno mišljenje. S obzirom na navedeno, Narodna skupština je zaključila da tvrdnja podnosioca zahtjeva da je prva rečenica člana 7. Ustava Republike Srpske u dijelu kojim se propisuje da se u Republici Srpskoj govori kao jedan od tri jezika "jezik bošnjačkog naroda" neustavna jer nameće bošnjačkom narodu naziv jezika, koji je dio vitalnog nacionalnog interesa konstitutivnog naroda, netačna.

23. Kriteriji iz zahtjeva, kako dalje navodi Narodna skupština, nisu pravno, naučno i stručno utemeljeni.

24. Definicija službenih jezika u Ustavu Republike Srpske ("Službeni jezici u Republici Srpskoj su: jezik srpskog naroda, jezik bošnjačkog naroda i jezik hrvatskog naroda") ne nameće nijednom narodu ime jezika, nego opisno ukazuje na to da su tri jezika nerazdvojno povezana s trima konstitutivnim narodima. Lingvistika kao nauka, a posebno leksikologija (nauka o značenju riječi), neki pojam definiše na dva načina: opisno i leksički (terminom), kao primjer navodi kada se kaže francuski jezik isti sadržaj se izražava i opisno kao "jezik francuskog naroda". U Ustavu Republike Srpske data je opisna definicija triju jezika, pa tako "jezik srpskog naroda" jednako je " jezik kojim govori srpski narod", "jezik bošnjačkog naroda jednako je "jezik kojim govori bošnjački narod" ili terminološki iskazano jednako je bošnjački jezik i "jezik hrvatskog naroda" jednako je "jezik kojim govori hrvatski narod" ili terminološki iskazano jednako je hrvatski jezik. Definicijom se, kako dalje navodi Narodna skupština, na isti način opisno određuje suština sve tri jezika - da su to jezici svakog od naroda, nikom se ne nameće naziv jezika, nego se konstatuje činjenica "da svako ima pravo na svoj jezik" i uvodi univerzalno naučno načelo da se ime jezika "izvodi iz imena naroda" jer se tako pokazuje da se taj jezik odnosi na taj narod budući da je jezik identitetski kriterij naroda.

25. Što se tiče "prava na imenovanje vlastitog jezika po vlastitoj volji i želji", Narodna skupština ističe da naučna istraživanja devet međunarodnih dokumenata (u odgovoru na

zahtjev taksativno nabrojana), u kojima se spominje i jezičko pravo, pokazuju da se u svim tim dokumentima govori isključivo o jezičkim pravima pojedinaca i pripadnika nacionalnih manjina, a nigdje se ne spominju jezička prava naroda niti država, niti se propisuje pravo naroda da svoj jezik nazove svojim imenom. Ne postoji niti je propisano pravo da bilo koji, pa ni bošnjački narod, svoj maternji jezik naziva onako kako to želi, te je neutemeljena tvrdnja podnosioca zahtjeva da pravo na ime jezika po želji i način upotrebe tog jezika "propisuje međunarodno i ustavno pravo". U prilog navedenoj tvrdnji Narodna skupština se pozvala na istraživanje koje je proveo u svom radu Miloš Kovačević, te je citiran i stav lingviste Midhata Riđanovića o navedenom pitanju.

26. Upravo na isti način kako je Srbima i Hrvatima u Ustavu Republike Srpske omogućeno pravo na svjetski jedino naučno poznato pravo imenovanja jezika, odnosno vezu imena naroda i jezika, tako je omogućeno i bošnjačkom narodu. Definicija jezika odražava načelo veze imena jezika i imena naroda iz čega proizlazi neutemeljenost primjedbe podnosioca zahtjeva (da se vrši diskriminacija bošnjačkog naroda u odnosu na srpski narod jer organi vlasti u Republici Srpskoj različito pristupaju "jeziku srpskog naroda" i "jeziku bošnjačkog naroda" kada je u pitanju njihovo imenovanje) s obzirom na to da organi vlasti Republike Srpske omogućavaju da se na potpuno jednakopravan i isti način uspostavlja opisna i leksička definicija jezika za sve tri konstitutivna naroda, koja važi za sve jezike u svijetu.

27. Jezičko rješenje u Ustavu Republike Srpske nije, kako tvrdi podnosilac zahtjeva, rješenje legalnih organa i institucija Republike Srpske, nego je nametnuto Amandmanom LXXI o jeziku i pismu tadašnjeg visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu kojim je zamijenjena ranija ustavna norma o jeziku koju je predložila Narodna skupština Republike Srpske upravo da bi se izbjegle nejasnoće oko termina bosanski jezik i da bi se sve tri naroda stavila u isti položaj - priznanje njihovih jezika i posredne veze imena njihovog jezika s njihovim nacionalnim imenima.

28. Podnosilac zahtjeva, kako se dalje navodi u odgovoru, obrazlaže kršenje prava na jezik i obrazovanje na svom jeziku pripadnika Ostalih koji pripadaju "bosanskoj jezičkoj zajednici", a nigdje ne objašnjava šta se podrazumijeva pod "bosanskom jezičkom zajednicom," je li to zajednica triju jezika ili zajednica formirana na temelju bosanskog kao zemaljskog jezika. Navodi podnosioca zahtjeva da se u konkretnom slučaju ne radi o pokretanju bilo kakvog pitanja u vezi sa sadržajem jezika, njegovim sličnostima i usporedbama s drugim službenim jezicima u Bosni i Hercegovini, opravdanosti postojanja triju jezika, a što su pitanja za lingvističke nauke" je u kontradiktornosti sa, u zahtjevu spomenutom, Evropskom konvencijom za regionalne jezike i jezike nacionalnih manjina, odnosno Evropskom poveljom o regionalnim ili manjinskim jezicima (u daljnjem tekstu: Evropska povelja) jer se u Povelji navodi šta se može smatrati jezikom manjina u koje svakako spadaju jezici Ostalih u Bosni i Hercegovini." Narodna skupština u daljem tekstu odgovora na zahtjev citirajući član 2. Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina ("Službeni glasnik RS" broj 2/05), te član 3. Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina ("Službeni glasnik BiH" broj 12/03) kojima je definisan pojam nacionalne manjine. Također je citiran član 11. Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina, te član 1. Evropske povelje koji daje definiciju regionalnih ili manjinskih jezika. Bosanski jezik kao manjinski ne postoji jer nijedna manjina u Bosni i Hercegovini nije

do sada kvalifikovala taj jezik ili podnijela nadležnim institucijama Republike Srpske zahtjev za njihovo priznavanje kao manjinskog jezika, te je "čudna konstatacija podnosioca zahtjeva da Ostali identifikuju bosanski jezik kao maternji jezik i da se tada 'ne misli da ti građani biraju jedan od maternjih jezika kojima govore pripadnici konstitutivnih naroda i koji su službeni već se misli na vlastiti maternji jezik.'" Iz navedene definicije manjinskih jezika u Strazburškoj povelji jasno je da to nije moguće jer bi takav jezik morao biti različit od triju jezika konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine, te je pozivanje podnosioca zahtjeva na Ostale u ovom zahtjevu više plod domišljanja nego činjenično utemeljenih tvrdnji podnosioca zahtjeva.

29. Navode iz zahtjeva da se neprihvatanjem naziva bosanski jezik i Bošnjacima i Ostalim uskraćuje "pravo na obrazovanje na maternjem jeziku", Narodna skupština smatra netačnim i apsurdnim, te se poziva na stav bošnjačkih lingvista (imena i prezimena navedena u odgovoru) da se bosanski jezik prema kriterijima identiteta jezika ne može smatrati različitim u odnosu na srpski, odnosno da su srpski i bosanski samo različita imena "lingvistički" istog jezika. Također ukazuje da se Evropska konvencija za regionalne jezike i jezike nacionalnih manjina kao i član 27. Međunarodnog pakta odnose na regionalne ili manjinske jezike država članica, a ne na jezike konstitutivnih naroda, te smatra da je pogrešan stav podnosioca zahtjeva da se primjenjuju i na konstitutivne narode.

30. Narodna skupština je naglasila da je izvršeno usklađivanje Ustava Republike Srpske s Ustavom BiH i Evropskom konvencijom glede prava bošnjačkog naroda na jezik kao i konstitutivnost naroda Bosne i Hercegovine, a što je potvrdila i Venecijanska komisija. Također je u odgovoru istaknuto da neupotreba termina bosanski jezik ne znači negiranje prava na obrazovanje na maternjem jeziku, kako se tvrdi u zahtjevu, jer se to pravo ostvaruje i kada se jezik naziva bošnjački ili srpski ili hrvatski ili pak bosanski. Neupotreba simboličkog nacionalnog ili državnog naziva jezika ne znači "negiranje mogućnosti korištenja i upotrebe jezika." Narodna skupština postavlja pitanje znači li to da se Amerikancima negira mogućnost korištenja jezika ili obrazovanja na maternjem jeziku zato što se jezik koji upotrebljavaju ne zove američki nego engleski. Republika Srpska, kako se dalje ističe, svim Bošnjacima garantuje pravo na maternji jezik u školama i kada se jezik naziva bošnjački, a ne bosanski jer se time ništa ne mijenja u nastavnom planu, programu i sadržaju nastavnog predmeta tog jezika.

31. Narodna skupština navodi da je neutemeljena tvrdnja da je sporno–ime jezika bosanski zato što ga ne prihvata Republika Srpska jer im (Bošnjacima) nije onemogućeno da "jezik bošnjačkog naroda" zovu bosanski koji je po imenu naroda bošnjački. Kao primjer gdje jedan narod nije upotrebljavao ime koji je za svoj jezik izabrao drugi narod navodi Srbe i Bošnjake koji "jezik slovenačkog naroda" ne zovu slovenski, kako ga zovu Slovenci, nego slovenački. Isto je sa "jezikom bošnjačkog naroda" koji u srpskom jeziku prema tvorbenim pravilima može biti samo bošnjački jezik.

32. Podnosilac zahtjeva, kako se dalje ističe u odgovoru na zahtjev, neargumentovano i tendenciozno navodi da se opisana diskriminacija dešava samo iz jednog razloga, a to je što bosanski jezik podsjeća na državu Bosnu i Hercegovinu, na izraz koji ukazuje na nešto

zajedničko, nacionalno i što se konceptualno ne uklapa u politiku Republike Srpske. Bit problema oko bosanskog jezika je, kako navodi Narodna skupština, u "nadnarodnom, nadnacionalnom" karakteru bosanskog jezika čime se ugrožava jednakopravnost, pa i opstanak srpskog naroda i srpskog jezika u Bosni i Hercegovini. U vezi s pozivanjem podnosioca zahtjeva na Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini u kome je navedeno da je: "Potpisan u Parizu na dan 14. decembra 1995. godine na bosanskom, hrvatskom, engleskom i srpskom jeziku s tim što je svaki tekst podjednako autentičan...", Narodna skupština ukazuje da potpisnici Sporazuma nisu nacionalni nego državni (republički) predstavnici, da nisu potpisali u ime Hrvata, Srba i Muslimana, nego u ime Republike Hrvatske, Republike Bosne i Hercegovine i Savezne Republike Jugoslavije, pa se postavlja pitanje znači li to da je svaki od jezika omeđen granicama njegovog potpisnika. Znači li to da potpis Alije Izetbegovića na bosanskom jeziku podrazumijeva da je Bosna i Hercegovina republika samo bosanskog jezika. Podneseni zahtjev, kao dalje konstatuje Narodna skupština, upravo implicira da Bosna i Hercegovina treba da bude republika samo bosanskog jezika s čime se Srbi u Republici Srpskoj nikada ne mogu složiti.

33. Narodna skupština smatra neprihvatljivim i navode o povredi Preambule Ustava BiH jer u domaćoj pravnoj teoriji ne postoji jedinstven stav o njezinoj pravnoj naravi, je li dio Ustava BiH i ima li normativno-pravno obavezujući karakter.

34. Narodna skupština dalje ukazuje da je u neusuglašenosti pojmova Bošnjak i bosanski jezik prepoznatljiva tendencija unitarizacije i centralizacije vlasti na nivou Bosne i Hercegovine i dominacije većinskog naroda i njegovog jezika. Ponovo ističe da prema tvorbenim pravilima srpskog jezika od srpski narod izvodi se ekvivalentan naziv srpski jezik, od hrvatski narod izvodi se naziv hrvatski jezik, a od bošnjački narod moguće je jedino izvesti bošnjački jezik, dok bi naziv bosanski jezik odgovarao terminu nepostojećeg bosanskog naroda. Dakle, kako zaključuje Narodna skupština, ime jezika je identično imenu nacije čiji je on proizvod i može se zvati po narodu koji ga govori, a ne po državi. Smatra da je neutemeljeno i nepravilno da se "jezik bošnjačkog naroda" zamijeni riječima koje garantuju bosanski jezik bez konotacije na bošnjački narod jer bi to predstavljalo poistovjećivanje pojmova nacije i državljanstva. U konkretnom ustavnosudskom sporu, kako se dalje navodi, termin nacija se odnosi na Bošnjake, ali termin državljani Bosne i Hercegovine, osim njih predstavljaju Hrvati, Srbi, Jevreji i Romi, a svi oni su po državljanstvu bosanskohercegovački državljani koji govore svojim (nacionalnim) jezikom i zato je ispravno reći bošnjački jezik jer je nacionalni jezik samo Bošnjaka, a ne svih ostalih, pa ni pripadnika Ostalih.

35. Vođen činjenicom da ne želi biti "dijaspóra", bošnjački narod nameće stav da su oni po nacionalnom određenju Bosanci i da im je maternji jezik bosanski, što je pokazatelj da prihvatanje naziva bosanski jezik ugrožava pravo srpskog naroda, dovodi se u pitanje opstanak ne samo srpskog jezika nego i srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Zahtjev podnosioca zahtjeva da se u Ustavu Republike Srpske zamijeni "jezik bošnjačkog naroda" tako što će se "garantovati bosanski jezik bez konotacije na bošnjački narod" znači da podnosilac zahtjeva želi da bosanski jezik nije samo jezik Bošnjaka, već i Srba, Hrvata u Bosni i Hercegovini. Narodna skupština smatra da je neprihvatljivo da bosanski jezik predstavlja širi pojam od bošnjačkog naroda, da se on ne vezuje samo za jezik Bošnjaka nego za jezik Bosne i

Hercegovine tako da svojim sadržajem "pokriva" sve konstitutivne narode u Bosni i Hercegovini i da u svijesti priziva "Bosanca" kao integrativni nacionalni pojam. U suodnosu tri naziva za jezik, jednog zemaljskog bosanskog i dva nacionalna srpski i hrvatski bosanski je nužno nadređen i kao "zemaljski jezik" podrazumijeva kao svoje podređene pojmove nacionalne nazive jezika. Ako bi se u Republici Srpskoj prihvatio bosanski jezik, prema mišljenju Narodne skupštine, diskriminiran bi bio srpski narod i njegov jezik jer bi bosanski jezik bio nadređen srpskom, a ne jednakopravan. Srpski jezik bi bio samo nacionalna varijanta bosanskog kao "zemaljskog jezika", te srpski narod ne može prihvatiti naziv bosanski jezik jer se ne odnosi na "jezik bošnjačkog naroda" nego na jezik svih stanovnika Bosne i Hercegovine. Uvođenje termina bosanski jezik, kako zaključuje Narodna skupština, značilo bi prvi korak ka negiranju jednakopravnosti Srba i srpskog jezika s Bošnjacima i bosanskim jezikom u Republici Srpskoj, ali i u Bosni i Hercegovini. Narodna skupština je na kraju predložila da se zahtjev za ocjenu ustavnosti člana 7. stav 1 prva rečenica Ustava Republike Srpske u dijelu koji se tiče riječi "jezik bošnjačkog naroda" odbije kao neutemeljen.

IV Relevantni propisi

36. Ustav Bosne i Hercegovine u relevantnom dijelu glasi:

Preambula

Na temelju poštivanja ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti

[...]

Uvjereni da demokratske ustanove vlasti i pravični postupci najbolje uspostavljaju miroljubive odnose u pluralističkom društvu,

[...]

Bošnjaci, Hrvati i Srbi, kao konstitutivni narodi (s Ostalima), i građani Bosne i Hercegovine ovim utvrđuju Ustav Bosne i Hercegovine:

Član II/1.

Ljudska prava i temeljne slobode

1. Ljudska prava

Bosna i Hercegovina i oba entiteta osigurat će najviši stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. U tu svrhu oformljena je Komisija za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu, kako to predviđa Aneks 6 Općeg okvirnog sporazuma.

Član II/4.

Uživanje prava i sloboda predviđenih ovim članom ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog Ustava, osigurano je za sve osobe u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili društveno porijeklo, vezivanje za neku nacionalnu manjinu, imovina, rođenje ili drugi status.

Član III

Nadležnosti i odnosi između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta

3. Pravni sistem i nadležnosti entiteta i institucija

b) Entiteti i sve njihove niže jedinice u potpunosti će se pokoravati ovom Ustavu, kojim dokida one odredbe zakona Bosne i Hercegovine i ustava i zakone entiteta koje su protivne Ustavu, kao i odlukama institucija Bosne i Hercegovine. Opća načela međunarodnog prava su dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine i entiteta.

37. Ustav Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 21/92 - prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02 ispravka, 30/02 ispravka, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05 i 48/11) u relevantnom dijelu glasi:

Član 7.

Službeni jezici Republike Srpske su: jezik srpskog naroda, jezik bošnjačkog naroda i jezik hrvatskog naroda. Službena pisma su ćirilica i latinica.

Na područjima gdje žive druge jezičke grupe u službenoj upotrebi su i njihovi jezici i pisma, na način određen zakonom.

38. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima u relevantnom dijelu glasi:

Član 27.

U državama gdje postoje etničke, vjerske ili jezičke manjine, lica koja pripadaju tim manjinama ne mogu biti lišena prava da imaju s članovima svoje grupe, svoj posebni kulturni život, da ispoljavaju i upražnjavaju svoju vlastitu vjeru ili da se služe svojim jezikom.

39. Evropska povelja za regionalne i jezike manjina u relevantnom dijelu glasi:

Član 7.

Ciljevi i načela

U pogledu i regionalnih ili manjinskih jezika na područjima na kojima se ti jezici koriste i u skladu s položajem svakog jezika, ugovorne strane zasnivat će njihovu politiku, zakonodavstvo i praksu na sljedećim ciljevima i načelima:

a) priznanje regionalnog ili manjinskog jezika kao izraza kulturnog bogatstva.

40. Konvencija o pravima djeteta u relevantnom dijelu glasi:

Član 30.

U onim državama strankama gdje postoje etničke, vjerske ili jezičke manjine ili osobe starosjedičkog porijekla, djetetu koje pripada takvoj manjini ili koje je starosjedičkog porijekla ne smije se uskratiti njegovo pravo, da u zajednici s ostalim članovima njegove grupe uživa svoju kulturu, ispovijeda svoju vjeru i obavlja vjerske obrede ili koristi svoj jezik.

41. Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama u relevantnom dijelu glasi:

Član 8.

1. Svako ima pravo na poštovanje svoga privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti ne smiju se miješati u ostvarivanje ovog prava osim ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesima nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti ili privredne dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, radi zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Član 14.

Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj konvenciji osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost s nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

42. Protokol broj 1 uz Evropsku konvenciju u relevantnom dijelu glasi:

Član 2.

Nikome se ne smije uskratiti pravo na obrazovanje. U vršenju svih svojih funkcija koje preuzima u odnosu na obrazovanje i nastavu, država poštuje pravo roditelja da osiguraju obrazovanje i nastavu koji su u skladu s njihovim vlastitim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.

V Dopustivost

43. Pri ispitivanju dopustivosti zahtjeva Ustavni sud je pošao od odredbi člana VI/3.(a) Ustava Bosne Hercegovine.

44. Član VI/3.(a) Ustava Bosne i Hercegovine glasi:

Ustavni sud ima isključivu nadležnost odlučivanja o svim sporovima koji proisteknu iz ovog Ustava između entiteta, ili između Bosne i Hercegovine i jednog ili oba entiteta, ili između institucija Bosne i Hercegovine, uključujući, ali ne ograničavajući se na to:

Da li je odluka nekog entiteta da uspostavi posebne paralelne odnose sa susjednom državom u skladu s ovim Ustavom, uključujući i odredbe koje se tiču suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine;

Da li je neka odredba ustava ili zakona jednog entiteta u skladu s ovim Ustavom.

Spor može pokrenuti član Predsjedništva, predsjedavajući Vijeća ministara, predsjedavajući ili dopredsjedavajući jednog od domova Parlamentarne skupštine; jedna četvrtina članova/zastupnika jednog od domova Parlamentarne skupštine, ili jedna četvrtina jednog od domova zakonodavnog tijela jednog entiteta.

45. U konkretnom slučaju zahtjev je podnio Safet Softić, drugi zamjenik predsjedavajućeg Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Imajući u vidu odredbe člana VI/3.a) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 19. Pravila Ustavnog suda, Ustavni sud je utvrdio da je predmetni zahtjev dopustiv zato što ga je podnio ovlašteni subjekt, a da ne postoji nijedan razlog za nedopustivost zahtjeva iz člana 19. Pravila Ustavnog suda.

VI Meritum

46. Podnosilac zahtjeva navodi da prva rečenica člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu "jezik bošnjačkog naroda" nije u skladu s posljednjom, 10. alinejom Preambule Ustava BiH i njegovim načelom konstitutivnosti bošnjačkog naroda, s članom II/4. Ustava BiH u vezi s posljednjom, 10. alinejom Preambule Ustava BiH. Pored navedenog smatra da osporena odredba krši treću i desetu alineju Preambule Ustava BiH, član 8. Evropske konvencije, član 27. Međunarodnog pakta, član 30. Konvencije o pravima djeteta, Okvirnu konvenciju o regionalnim jezicima i jezicima manjina, Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika

rasne diskriminacije, kao i Okvirnu konvenciju o pravima manjina. Također smatra da osporena odredba Ustava Republike Srpske krši član 2. Dopunskog protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju kao i član 14. Evropske konvencije u vezi s članom 2. Dopunskog protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

47. Ustavni sud će na početku izlaganja dati opći stav o jeziku, odnosno zašto je pravo na ime jezika ustavno pitanje u konkretnom slučaju. Prilikom ispitivanja zahtjeva, Ustavni sud će se isključivo baviti ustavnim aspektima prava na ime jezika. Ustavni sud se neće baviti stručnim pitanjima i mogućim (stručnim) dilemama u vezi sa službenim jezicima koji se koriste u Bosni i Hercegovini (npr. radi li se o jednom ili o tri jezika, u kojoj mjeri su oni slični ili različiti, itd.) jer su to pitanja koja treba riješiti struka (lingvistika), a ne Ustavni sud.

48. Kako postoje različiti jezici i različiti narodi/nacije koji njima govore, prirodno se nameće ideja o jeziku kao konstitutivnom elementu narodnosti/nacionalnosti. Jezik i pismo su jedno od bitnih obilježja konstitutivnog naroda koji čine njegov identitet. Kako je jezik, između svega ostalog, (i) izraz slobode izražavanja svoje narodnosti i kulture, sloboda upotrebe svog jezika i jednakopravnost jezika svakog naroda spada u zagarantovana prava. Ova sloboda, kako za narode tako i za nacionalne manjine, znači pravo slobodne upotrebe svog jezika i u privatnom govoru, pismu pred državnim organima, u štampi i u drugim oblicima javne upotrebe jezika. Samim tim, svako pitanje koje zadire u ovu oblast evidentno predstavlja pitanje od vitalnog interesa za svaki konstitutivni narod.

49. Ustavni sud je u Odluci o dopustivosti i meritumu broj 10/05 (vidi Ustavni sud, Odluka broj U 10/05 od 22. jula 2005. godine, objavljena u "Službenom glasniku BiH" broj 64/05)) dao pojam vitalnog interesa konstitutivnog naroda. Tako je Ustavni sud naveo nekoliko faktora koji oblikuju razumijevanje navedenog pojma. Prvo da je pojam "vitalnog interesa" funkcionalna kategorija i ne može se posmatrati odvojeno od pojma konstitutivnosti konstitutivnih naroda čije vitalne interese štiti član IV/3.e) i f) Ustava Bosne i Hercegovine. Dalje je Ustavni sud u spomenutoj odluci istaknuo da: "U zadnjoj alineji Preambule Ustava Bosne i Hercegovine, Bošnjaci, Hrvati i Srbi su definisani kao konstitutivni narod (u zajednici s ostalim) i građani Bosne i Hercegovine. Ustavni sud je, u svojoj Trećoj djelimičnoj odluci broj U 5/98 (odluka od 7. januara 2000. godine, objavljena u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine", broj 23/00, stav 52) zaključio da 'kako god neodređen bio jezik Preambule Ustava BiH zbog ovog nedostatka definicije statusa Bošnjaka, Hrvata i Srba kao konstitutivnih naroda, ona jasno označava sve njih kao konstitutivne narode, tj. kao narode'. Pojam konstitutivnosti naroda, kako je dalje navedeno, nije apstraktan pojam, već on inkorporira određene principe bez kojih jedno društvo, s ustavom zaštićenim razlikama, ne bi moglo efikasno funkcionisati." (Odluka Ustavnog suda broj U 2/04, tačka 33.)

50. U daljoj analizi značenja "vitalnog interesa", Ustavni sud je u citiranoj odluci naglasio da je značenje "vitalnog interesa" djelimično oblikovano članom I/2. Ustava Bosne i Hercegovine koji naglašava da je Bosna i Hercegovina demokratska država, odnosno "da demokratski organi vlasti i pravične procedure najbolje stvaraju miroljubive odnose unutar pluralističkog društva." (alineja 3. Preambule) U vezi s tim, interes konstitutivnih naroda da u punom kapacitetu sudjeluju u sistemu vlasti i aktivnostima javnih organa vlasti može se posmatrati

kao vitalni interes. Također je istakao da: "Vitalni interesi konstitutivnih naroda kao što je već istaknuto u ovoj odluci uključuju zaštitu raznih prava i sloboda koji pružaju značajnu pomoć u osiguravanju da konstitutivni narodi mogu iznijeti svoje interese u okviru kolektivne jednakosti i sudjelovanja u funkcionisanju države. Pored toga što je to ustavno pravo (vidi član II/4. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi s čl. I/4, II/3.m) i II/5. Ustava Bosne i Hercegovine, Evropsku povelju za regionalne jezike i jezike manjina i Četvrtu djelimičnu odluku Ustavnog suda br. *U 5/98* od 18. i 19. avgusta 2000. godine, objavljenu u "Službenom glasniku BiH", br. 36/00, tačka 34.), sloboda korištenja svog jezika u sudjelovanju i pristupu obrazovanju, informacijama i idejama na tom jeziku spada u vitalne interese." (vidi Odluku Ustavnog suda broj *U 8/04*, tač. 38.-41.)

51. Ustavni sud, također, podsjeća na stav iznesen u citiranoj odluci broj *U 5/98* kojim je istaknuto: "Budući da svaka odredba ustava entiteta mora biti konzistentna s Ustavom BiH, uključujući Preambulu ovog ustava, odredbe Preambule pružaju pravnu osnovu za preispitivanje svih normativnih akata nižeg reda u odnosu na Ustav BiH dokle god spomenuta preambula sadrži ustavne principe koji, prema riječima kanadskog Vrhovnog suda, opisuju sfere nadležnosti, doseg prava i obaveza, ili uloge političkih institucija. Odredbe preambule onda nisu samo opisne, već im je, također, data moćna normativna snaga, te one predstavljaju valjan standard za sudsku kontrolu Ustavnog suda." (stav 26)

52. U kontekstu navedenog Ustavni sud će prvo analizirati kako je pitanje jezika regulisano u ustavnopravnom sistemu Bosne i Hercegovine.

53. U vezi s tim, Ustavni sud, prije svega, naglašava da Ustav Bosne i Hercegovine nije eksplicitno regulisao pitanje upotrebe službenih jezika u Bosni i Hercegovini. Međutim, Preambula Ustava Bosne i Hercegovine propisuje načelo konstitutivnosti naroda, koje sadrži niz pojedinačnih kolektivnih prava konstitutivnih naroda (u zajednici s ostalim) i građana Bosne i Hercegovine. Jezik, kako je već navedeno u prethodnim tačkama ove odluke, jedno je od bitnih obilježja konstitutivnog naroda koje čini njegov identitet. To ustavno pravo proizlazi iz poštivanja načela ljudskog dostojanstva iz prve rečenice Preambule Ustava Bosne i Hercegovine. Bilo bi iluzorno govoriti o poštivanju ljudskog dostojanstva iz prve rečenice Preambule Ustava Bosne i Hercegovine ako se ne bi poštovala volja konstitutivnih naroda i ostalih da slobodno upotrebljavaju svoj jezik.

54. Ustavni sud dalje ističe da je pitanje upotrebe službenih jezika u Federaciji Bosne i Hercegovine regulisano članom 6. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine tako što je u stavu 1 navedenog člana propisano da su: "Službeni jezici u Federaciji Bosne i Hercegovine: bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik", dok je u stavu 2 propisano: "Ostali jezici mogu se koristiti kao sredstvo komunikacije i nastave." Službeni jezici su prema prvobitnim odredbama Ustava Federacije Bosne i Hercegovine bili bosanski i hrvatski, međutim provedbom odluke o konstitutivnosti sve tri naroda u Federaciji Bosne i Hercegovine, Amandmanom XXIX propisano je da je i srpski jezik službeni jezik.

55. Ustavni sud dalje ukazuje da je Pravilima Ustavnog suda (vidi "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" broj 94/14), koja su donesena u skladu s članom VI/2.b) Ustava Bosne i

Hercegovine, pitanje upotrebe jezika i pisma regulisano tako što je u članu 6. stav 1 propisano da: "U radu Ustavnoga suda osigurava se jednakopravna upotreba jezika i pisama koji su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini" dok je stavom 2 propisano da: "Kada u radu Ustavnoga suda sudjeluju suci koje je imenovao predsjednik Evropskoga suda za ljudska prava, na odgovarajući način se osigurava upotreba engleskoga jezika." Članom 17. stav 1 navedenih Pravila dalje je regulisano pitanje upotrebe jezika tako što se: "U postupku pred Ustavnim sudom koriste službeni jezici i pisma iz člana 6. ovih pravila, a na zahtjev sudionika u postupku, pripadnika drugih naroda, Ustavni sud može dopustiti upotrebu drugog jezika", dok je stavom 2 propisano: "Ustavni sud će osigurati uvjete da svako može efektivno ostvariti pravo iz stava 1 ovoga člana." Ustavni sud, također, napominje da je dio navedenih pravila i formular apelacije koju je podnosilac dužan popuniti prilikom obraćanja Ustavnom sudu. U tački 10. formulara apelacije kao službeni jezik "na kojem apelanti žele komunicirati s Ustavnim sudom" navedeni su bosanski, hrvatski i srpski.

56. Pitanje službenih jezika u Republici Srpskoj regulisano je članom 7. stav 1 Ustava Republike Srpske kojim je propisano da: "Službeni jezici Republike Srpske su: jezik srpskog naroda, jezik bošnjačkog naroda i jezik hrvatskog naroda." Stavom 2 navedenog člana je propisano da "na područjima gdje žive druge jezičke grupe u službenoj upotrebi su njihovi jezici i pisma, na način određen zakonom."

57. Ustavni sud, prije svega želi, ukazati da je osporena odredba člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske donesena 19. aprila 2002. godine kada je visoki predstavnik donio odluku o izmjenama i dopunama Ustava Republike Srpske (Amandman LXXI), a radi provođenja četiri djelimične odluke Ustavnog suda broj U 5/98 (odluka o konstitutivnosti). Obrazlažući razloge za donošenje navedene odluke visoki predstavnik je konstatovao da je: "Ustavni sud u svojoj trećoj djelimičnoj odluci u slučaju broj 5/98 od 30. juna i 1. jula 2000. godine, odlučio da je isključenje bilo kojeg konstitutivnog naroda iz uživanja ne samo građanskih nego i prava naroda u cijeloj Bosni i Hercegovini u jasnoj suprotnosti s pravilima o nediskriminaciji koja su sadržana u Aneksu 4, a ta pravila su utvrđena s ciljem ponovne uspostave multietničkog društva koje se temelji na jednakim pravima Bošnjaka, Hrvata i Srba kao konstitutivnih naroda i svih građana; te imajući na umu da entiteti Bosne i Hercegovine nisu do sada poduzeli nikakve korake u pravcu implementacije spomenute četiri djelimične odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u slučaju broj 5/98", te je, također, istakao "da su neophodne izmjene teksta nekih od amandmana na Ustav Republike Srpske koji su dostavljeni visokom predstavniku."

58. Ustavni sud zapaža da je do donošenja navedenog amandmana u Republici Srpskoj u službenoj upotrebi bio samo "srpski jezik ijekavskog i ekavskog izgovora." Dakle, razlog donošenja navedenog amandmana na Ustav Republike Srpske bilo je usuglašavanje entitetskog Ustava s Ustavom BiH nakon Odluke Ustavnog suda broj U 5/98. Ustavni sud je u citiranoj odluci zaključio "čak ako su konstitutivni narodi u stvarnosti u većinskom ili manjinskom položaju u entitetima, izričito priznanje Bošnjaka, Hrvata i Srba kao konstitutivnih naroda u Ustavu BiH može samo značiti da nijedan od njih nije ustavno priznat kao većina, tj. drugim riječima, da oni uživaju jednakost kao grupa. Mora se, stoga, zaključiti, na isti način kao što je švicarski Vrhovni sud izveo iz priznanja nacionalnih jezika obavezu

kantona da ne potiskuju ove jezičke grupe, da priznanje konstitutivnih naroda i ustavni princip koji leži u pozadini–princip kolektivne jednakosti, nameću obavezu entitetima da ne diskriminiraju, u prvom redu, one konstitutivne narode koji su, u stvarnosti, u manjinskom položaju u odgovarajućem entitetu. Stoga, tu nije samo jasna ustavna obaveza da se ne krše pojedinačna prava na diskriminacijski način, koja slijedi iz člana II/3. i 4. Ustava BiH već, također, i ustavna obaveza nediskriminacije u smislu prava grupa ako npr. jedan ili dva konstitutivna naroda imaju specijalni povlašteni tretman kroz pravni sistem entiteta." (vidi Treća djelimična odluka Ustavnog suda broj *U 5/98* od 1. jula 2000. godine, stav 59, objavljena u "Službenom glasniku BiH" broj 23/00 od 14. septembra 2000. godine)

59. Ustavni sud mora odgovoriti na pitanje nameće li se definicijom službenog jezika u članu 7. stav 1 Ustava Republike Srpske bošnjačkom narodu naziv jezika i time mu uskraćuje pravo na imenovanje svoga jezika, a na koji način bi (kako to tvrdi podnosilac zahtjeva) bilo povrijeđeno načelo konstitutivnosti bošnjačkog naroda u odnosu na pravo na ime vlastitog jezika.

60. Ustavni sud zapaža da je u prvoj rečenici člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske dana definicija službenih jezika Republike Srpske, pa je tako navedeno da su službeni jezici u Republici Srpskoj "jezik srpskog naroda, jezik bošnjačkog naroda i jezik hrvatskog naroda." Ustavni sud smatra da je na ovaj način dana opisna - neutralna definicija službenih jezika koji se koriste u Republici Srpskoj, a nije dan naziv jezika konstitutivnih naroda. Naime, kako proizlazi iz same definicije, "jezik bošnjačkog naroda" opisno se određuje da je to jezik kojim govore Bošnjaci (bez ustavnog imenovanja tog jezika). Dakle, za razliku od Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i Pravila Ustavnog suda gdje je eksplicitno dan naziv jezika koji su u službenoj upotrebi u Federaciji Bosne i Hercegovine i prilikom komunikacije s Ustavnim sudom, Ustav Republike Srpske ne imenuje, tj. ne daje naziv jeziku, već ga vezuje za konstitutivni narod tako što propisuje da je u Republici Srpskoj, između ostalog, u upotrebi i "jezik bošnjačkog naroda." Na ovaj način ne nameće se bošnjačkom narodu naziv jezika, već se konstatuje da bošnjački narod ima pravo da kao službeni jezik koristi svoj jezik. Dakle, da je službeni jezik u Republici Srpskoj pored "jezika srpskog naroda" i "jezika hrvatskog naroda" i jezik "bošnjačkog naroda."

61. Ustavni sud napominje da je Venecijanska komisija u svom mišljenju povodom implementacije Odluke Ustavnog suda broj *U 5/98* i usvojenih amandmana na Ustav Republike Srpske (usvojeno na 52. plenarnom zasjedanju 18.-19. oktobra 2002. godine), između ostalog, istaknula: "Osjetljivim pitanjem zvaničnih jezika bavi se novi član 7. Zvanični jezici u Republici Srpskoj su jezik srpskog naroda, jezik bošnjačkog naroda i jezik hrvatskog naroda. Ova neodređena formulacija je takva da bi se izbjegle sve nepotrebne rasprave oko tačnih naziva jezika."

62. Ovakav pristup da se svim, pa tako i konstitutivnom - bošnjačkom narodu daje pravo da se sam odredi - opredijeli za naziv svog jezika, po mišljenju Ustavnog suda, u skladu je s načelom konstitutivnosti naroda. Dakle, osporena odredba ne imenuje službene jezike (ne daje njihove nazive), pa tako ne sadrži ni naziv (ime) jezika koji bi bio suprotan imenu jezika kojim govore Bošnjaci u Republici Srpskoj. Osporena odredba, kada se analizira u apstraktnom smislu bez

konkretnih slučajeva, odnosno postupanja javne vlasti u Republici Srpskoj, ne sprečava Bošnjake da jezik kojim govore nazovu imenom kojim žele. Ustavni sud zaključuje da je prva rečenica člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu "jezik bošnjačkog naroda" kao neutralna odredba koja ne imenuje naziv jezika u skladu s načelom konstitutivnosti naroda.

63. Međutim, Ustavni sud naglašava da je (suprotno većini navoda iz odgovora na zahtjev) jezik vlasništvo naroda koji ga govori i zato njegovo ime treba odražavati želje što većeg broja ljudi koji ga govore. Ustavno načelo o slobodi upotrebe svog jezika i slobodi imenovanja svog jezika prema vlastitoj želji proizlazi iz poštovanja načela ljudskog dostojanstva iz prve rečenice Preambule Ustava Bosne i Hercegovine, te predstavlja izražavanje pripadnosti narodu, posebno izražavanje nacionalne kulture.

64. Ustav Bosne i Hercegovine nigdje ne propisuje da se imena jezika kojim govore konstitutivni narodi moraju vezati za ime konstitutivnog naroda. Ustav Bosne i Hercegovine daje pravo konstitutivnim narodima i Ostalim da jezik kojim govore nazovu imenom kakvim žele. Ovakva odredba ne daje pravo javnim vlastima u Republici Srpskoj da u konkretnim slučajevima određuje ime jezika kojim govore Bošnjaci suprotno od njihovog ustavnog prava da jezik kojim govore nazovu imenom kojim žele. Ime jezika ne može biti uvjetovano ni lingvističkim pravilima zato što je ustavno pravo na ime jezika odvojeno od sadržaja jezika, standarda jezika, itd. Osporena odredba ne sprečava Bošnjake niti bilo koga drugog da jezik kojim govore nazovu imenom kojim žele. Stoga, ovakav koncept osporene odredbe upravo slijedi stav da Ustav Bosne i Hercegovine daje pravo svim konstitutivnim narodima, pa tako i Bošnjacima, kao i drugima koji se tako ne izjašnjavaju, da jezik kojim govore nazovu imenom kojim žele.

65. Ustavni sud dalje treba odgovoriti na pitanje krši li osporena odredba, zato što ne sadrži naziv bosanski jezik, pravo na obrazovanje i školovanje na maternjem jeziku Bošnjacima kao i onim pripadnicima Ostalih koji smatraju da je bosanski jezik njihov maternji i krši li se na ovaj način načelo zabrane diskriminacije građana iz grupe Ostalih koji pripadaju bosanskoj jezičkoj zajednici u vezi s pravom na obrazovanje na maternjem jeziku.

66. Pravo na obrazovanje koje garantuje prva rečenica člana 2. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, po samoj svojoj naravi, zahtijeva da ga uređuje država, ali se time nikada ne smije povrijediti bit prava, niti smije biti u suprotnosti s drugim pravima predviđenim u Evropskoj konvenciji ili njezinim protokolima (vidi Evropski sud, *Belgijski jezički slučaj*, presuda od 23. jula 1968. godine, str. 32, stav 5). U odnosu na njegovu drugu rečenicu Evropski sud je u svojoj presudi *Campbell i Cosans protiv Ujedinjenog Kraljevstva* objasnio riječi "filozofska uvjerenja" u smislu druge rečenice člana 2. Naime, u svom uobičajenom značenju riječ "uvjerenja" nije sama po sebi sinonim riječi "mišljenja" i "ideje" kako su one upotrijebljene u članu 10. Evropske konvencije kojom se garantuje sloboda izražavanja. Ona je sličnija pojmu "vjerovanja" (u francuskoj verziji teksta *convictios*) koji se javlja u članu 9. kojim se garantuje sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti i označava gledišta koja u izvjesnom stepenu mogu biti uvjerljiva, ozbiljna, dosljedna i važna (vidi Evropski sud, *Campbell i Cosans protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 25. februara 1982. godine, Serija A, broj 48, str. 16, stav 36).

67. Također, Evropski sud je naveo da "riječ *filozofski* nije moguće iscrpno definisati", te da "je neophodno uložiti malo truda da bi se došlo do njegovog preciznog značenja". Evropski sud je naveo da "imajući u vidu Evropsku konvenciju kao cjelinu, uključujući i član 17, izraz *filozofska uvjerenja* u ovom slučaju označava", prema mišljenju Evropskog suda, "takva uvjerenja koja zavređuju da se poštuju u demokratskom društvu (vidi Evropski sud, *Young, James i Webster protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 13. avgusta 1981. godine, Serija A, broj 44, str. 25, stav 63) i koja nisu u neskladu s ljudskim dostojanstvom". Osim toga, "ta uvjerenja ne smiju biti u suprotnosti s pravom djeteta na obrazovanje, čemu je posvećen čitav član 2. u kojem dominira prva rečenica." (vidi Evropski sud, *Campbell i Cosans protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 25. februara 1982. godine, Serija A, broj 48, str. 16, stav 36)

68. Dalje, prema praksi Evropskog suda, član 2. obuhvata sve funkcije države koje se tiču obrazovanja i nastave, ne dopušta da se pravi razlika između vjerske nastave i drugih predmeta. On propisuje da država mora poštovati uvjerenja roditelja, i vjerska i filozofska, u cjelokupnom programu državnog obrazovanja.

69. Ustavni sud podsjeća na stav izražen u Odluci broj U 26/13 koja je donesena u postupku ocjene ustavnosti Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju Republike Srpske, Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju Republike Srpske i zakona o osnovnom obrazovanju i odgoju i zakona o srednjem obrazovanju i odgoju svih deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine. U navedenoj odluci Ustavni sud je istakao da: "Sve principe i standarde koji su propisani Evropskom konvencijom u pogledu diskriminacije i prava na obrazovanje podržava i Ustavni sud. Dalje, Ustavni sud smatra da je u složenoj državi kakva je Bosna i Hercegovina potrebno da postoji sistem obrazovanja koji neće biti u suprotnosti s navedenim principima. Naime, neophodno je da sistem obrazovanja ponudi roditeljima i djeci pravo pristupa obrazovanju koje će biti u skladu s njihovim vjerskim i filozofskim uvjerenjima koja zavređuju da se poštuju u demokratskom društvu bez diskriminacije prema bilo kojem osnovu. Jedino je takva vrsta obrazovanja u demokratskom duhu kojem, naravno, teži Bosna i Hercegovina, a sve ostalo bilo bi iluzorno." (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj U 26/13 od 26. marta 2015. godine, objavljena u "Službenom glasniku BiH" broj 33/15, stav 39)

70. U citiranoj odluci je dalje istaknuto da odredbe spornih zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju entiteta Republike Srpske koje propisuju da se nastavni planovi i programi donose u okviru nadležnog ministarstva obrazovanja u saradnji s pedagoškim zavodima nisu, same po sebi, diskriminirajuće ako bi se postigao cilj da se sporni zakoni, koji obiluju odredbama o zabrani diskriminacije prema bilo kojoj osnovi, provode i implementiraju na ispravan način u duhu spornih zakona. Upravo navedeni zakoni, prema mišljenju Ustavnog suda, sadrže opća načela međunarodnog prava, na koje podnosilac zahtjeva upućuje u smislu čl. II/1. i III/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine jer svojim odredbama propisuju i garantuju veoma visok stepen zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda bez diskriminacije u oblasti obrazovanja. To je bila i obaveza entiteta Republika Srpska prema Okvirnom zakonu koji je postavio opća načela i ciljeve u obrazovnom sistemu Bosne i Hercegovine. Međutim, način implementacije odredbi zakona u praksi u okviru nadležnih ministarstava koja donose podzakonske akte, kao i provedba tih akata ne može biti pitanje kojim se Ustavni sud treba

baviti prilikom ocjene ustavnosti spornih zakona u smislu člana VI/3.a) Ustava Bosne i Hercegovine (stav 57).

71. Ustavni sud ponovo upućuje na praksu iz Odluke broj U 10/05 koja je donesena na osnovu člana IV/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine, u kojoj je Ustavni sud naglasio da se neće baviti implementacijom zakona. Naime, u toj odluci Ustavni sud je naveo da se kao argumenti da je predloženi zakon destruktivan za vitalne interese hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini ne mogu koristiti tvrdnje da su postojeće televizijske stanice Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske navodno *de facto* televizijske postaje na bosanskom i srpskom jeziku i da zadovoljavaju potrebe samo bošnjačkog i srpskog naroda.

72. Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud smatra da osporena odredba ne može služiti kao opravdanje da nadležne vlasti u Republici Srpskoj zabranjuju Bošnjacima ili Ostalim da ime maternjeg jezika koji uče u školi bude bosanski jezik. Međutim, samo zato što osporena odredba ne sadrži naziv bosanski jezik ona ne krši pravo na obrazovanje na maternjem jeziku Bošnjacima i Ostalim. Ukoliko se osporena odredba tumači u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, ona daje pravo Bošnjacima i Ostalim na školovanje na bosanskom jeziku. Nadležne javne vlasti u Republici Srpskoj su dužne na ovaj način primjenjivati navedenu odredbu u obrazovnom sistemu, kao što je i navedeno u prethodnom dijelu obrazloženja prilikom ocjene ustavnosti sporne odredbe u smislu člana VI/3.a) Ustava Bosne i Hercegovine.

73. Sljedeće pitanje na koje Ustavni sud treba odgovoriti je ima li osporena odredba za posljedicu da se pripadnici Ostalih koji pripadaju "bosanskoj jezičkoj zajednici" automatski ne mogu identificirati ni s jednim od službenih jezika u Republici Srpskoj (u smislu identiteta), čime se, kako navodi podnosilac zahtjeva, krši njihovo pravo na privatni i porodični život iz člana 8. Evropske konvencije, odnosno uskraćuje li na ovaj način i onim pripadnicima Ostalih koji smatraju da je bosanski jezik njihov maternji jezik pravo na identitet u smislu člana 8. Evropske konvencije.

74. Ustavni sud, prije svega, podsjeća da je pravo Ostalih da budu jednaki u uživanju svojih ljudskih prava i sloboda, kako individualnih tako i kolektivnih, utvrđeno u presudama Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* od 22.12.2009. godine i *Zornić protiv Bosne i Hercegovine* od 15. jula 2014. godine. (dostupne na www.mhrr.gov.ba) U obje presude jasno je identificiran zaključak da Ostali moraju biti jednaki u uživanju ustavnih prava i sloboda, te da se kolektivna jednakost konstitutivnih naroda ne može ostvariti na račun pripadnika Ostalih. U kontekstu navedenog, kao i zaključka Ustavnog suda, da je prva rečenica člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu "jezik bošnjačkog naroda" u skladu s načelom konstitutivnosti bošnjačkog naroda u odnosu na pravo na jezik iz Preambule Ustava Bosne i Hercegovine, Ustavni sud smatra da ovakav pristup ne pravi razliku između konstitutivnih naroda i Ostalih, odnosno niko nije u privilegovanom niti u podređenom položaju glede upotrebe jezika, pa tako ni Ostali. Osporena odredba, kao što je naglašeno u prethodnim stavcima ove odluke, ne daje pravo javnoj vlasti da određuje ime jezika, već je to isključivo pravo konstitutivnih naroda i Ostalih. Osporena odredba ne zabranjuje pripadnicima Ostalih (kao ni Bošnjacima) da jezik kojim govore zovu bosanski i nadležne vlasti u Republici Srpskoj dužne su im to omogućiti. Javne vlasti u

Republici Srpskoj ne mogu osporenu odredbu tumačiti na neustavan način niti mogu određivati ime jezika mimo volje naroda koji ga govori. Činjenica je da osporena odredba kao službene jezike propisuje samo jezike konstitutivnih naroda. Međutim, podnosilac zahtjeva ne osporava odredbu člana 7. Ustava Republike Srpske zato što nije kao službeni jezik propisala jezik kojim govore Ostali, već neustavnost vidi u tome što osporena odredba ne sadrži naziv bosanski jezik što, samo po sebi, nije razlog za njezinu neustavnost.

75. Ustavni sud dalje treba odgovoriti na pitanje podnosioca zahtjeva diskriminira li javna vlast u Republici Srpskoj *de facto* Bošnjake u odnosu na Srbe zato što u praksi "jezik srpskog naroda" naziva srpski, dok isti takav pristup ne primjenjuje na Bošnjake jer "jezik bošnjačkog naroda" ne naziva bosanskim.

76. Ustavni sud zapaža da je u kontekstu navedenog podnosilac zahtjeva naveo primjere ocjene u školskim knjižicama u kojima se upisuje ocjena iz srpskog jezika a ne iz "jezika srpskog naroda", te primjer Osnovne škole "Petar Kočić" u Kravicama (Konjević Polje) i Osnovne škole u Kozarcu gdje se prema odlukama Republičkog pedagoškog zavoda u nastavu uvodi jezik bošnjačkog naroda mada su djeca bošnjačke nacionalnosti prije toga godinama pohađala nastavu na bosanskom jeziku. Pored navedenog, podnosilac zahtjeva navodi primjere da zvanična stranica Vrhovnog suda Republike Srpske koristi srpski jezik, da se na zvaničnoj stranici Pedagoškog zavoda Republike Srpske " jasno ukazuje da se u Republici Srpskoj uči srpski jezik dok bosanskog jezika i nema" i sl.

77. U vezi s navedenim, Ustavni sud ističe da je u prethodnim tačkama ove odluke osporenu odredbu ocijenio apstraktno i da je zaključio da postojeća odredba slijedi stav da Ustav Bosne i Hercegovine daje pravo svim konstitutivnim narodima kao i drugima koji se tako ne izjašnjavaju da jezik kojim govore nazovu imenom kojim žele. Ustavni sud ne može ispitivati sve slučajeve u kojima javna vlast u Republici Srpskoj tumači osporenu odredbu i primjenjuje je u praksi. Svaki pojedinačni slučaj može biti predmet nekog posebnog postupka, pa na kraju i postupka pokrenutog na temelju člana VI/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine. Ustavni sud ponovo naglašava da je ustavno pravo konstitutivnih naroda i ostalih koji se tako ne izjašnjavaju da jezik kojim govore nazovu imenom kojim žele i svako suprotno postupanje u praksi vodilo bi kršenju Ustava Bosne i Hercegovine, ali i Ustava Republike Srpske. Ustavno pravo na ime jezika prema želji onog naroda koji govori taj jezik ne može biti uvjetovano lingvističkim pravilima jer ustavno pravo na ime jezika ima prevagu nad lingvističkim pravilima. Osporena odredba ne daje pravo javnim vlastima u Republici Srpskoj da u konkretnim slučajevima određuju ime jezika, konkretno jezika kojim govore Bošnjaci, suprotno od njihovog ustavnog prava da jezik kojim govore nazovu imenom kojim žele. Prilikom postupanja u takvim slučajevima sva nadležna tijela (sudovi i upravni organi) trebaju imati u vidu stav Ustavnog suda da svi konstitutivni narodi, kao i Ostali koji se tako ne izjašnjavaju, imaju ustavno pravo da jezik kojim govore nazovu imenom kojim žele i da je samo takvo tumačenje i primjena u praksi u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine.

78. Ustavni sud zaključuje da prva rečenica člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu "jezik bošnjačkog naroda" kao neutralna odredba koja ne imenuje naziv jezika nije u suprotnosti s načelom konstitutivnosti bošnjačkog naroda i Ostalih u odnosu na pravo na jezik

iz Preambule Ustava Bosne i Hercegovine. Također, Ustavni sud zaključuje da prva rečenica člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu "jezik bošnjačkog naroda" nije u suprotnosti s odredbom člana 2. Dopunskog protokola broj 1, uz Evropsku konvenciju kao i člana 14. Evropske konvencije u vezi s članom 2. Dopunskog protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, člana 8. Evropske konvencije, člana 27. Međunarodnog pakta, člana 30. Konvencije o pravima djeteta, Okvirnom konvencijom o regionalnim jezicima i jezicima manjina, Međunarodnom konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, kao i Okvirnom konvencijom o pravima manjina.

VII Zaključak

79. Ustavni sud zaključuje da je prva rečenica člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu "jezik bošnjačkog naroda" neutralna odredba koja ne određuje naziv jezika, već sadrži ustavno pravo konstitutivnog bošnjačkog naroda da, kao i svi konstitutivni narodi i Ostali koji se tako ne izjašnjavaju, jezik kojim govori nazove imenom kojim želi, što je u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine i svako suprotno postupanje u praksi vodilo bi kršenju Ustava Bosne i Hercegovine, ali i Ustava Republike Srpske.

80. Na osnovu člana 57. stav 2 alineja b) i člana 59. st. 1 i 3 Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, člana 61. st. 1 i 3 Pravila Ustavnog suda, Ustavni sud je odlučio kao u dispozitivu ove odluke.

81. U smislu člana 43. Pravila Ustavnog suda aneks ove odluke čini izdvojeno mišljenje predsjednika Mirsada Ćemana suprotno odluci, kojem se pridružila sutkinja Seada Palavrić.

82. Prema članu VI/5. Ustava Bosne i Hercegovine, odluke Ustavnog suda su konačne i obavezujuće.

Predsjednik
Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

Mirsad Ćeman, v. r.

Izdvojeno mišljenje predsjednika Mirsada Ćemana u predmetu U 7/15

(Član 43. Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine - prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BiH" broj 94/14)).

Na prvi pogled nije se teško složiti sa stavom većine u Ustavnom sudu iz obrazloženja odluke "da osporena odredba ("prva rečenica člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu koji glasi: 'jezik bošnjačkog naroda'"), kada se analizira u apstraktnom smislu, ne sprečava Bošnjake da jezik kojim govore nazovu imenom kojim žele", te je, kao takva, neutralna odredba koja ne određuje naziv jezika, već sadrži ustavno pravo konstitutivnog bošnjačkog naroda da, kao i svi konstitutivni narodi i Ostali koji se tako ne izjašnjavaju, jezik kojim govori

nazove imenom kojim želi, što je, kako eksplicitno zaključuje Ustavni sud, u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, te da bi svako suprotno postupanje u praksi vodilo kršenju Ustava Bosne i Hercegovine, ali i Ustava Republike Srpske." (tačka 79. odluke)

Pogotovo se nije teško složiti s pristupom koji je Ustavni sud imao u ovom slučaju, tj. da "... će se isključivo baviti ustavnim aspektima prava na ime jezika... da se neće baviti stručnim pitanjima i mogućim (stručnim) dilemama u vezi sa službenim jezicima koji se koriste u Bosni i Hercegovini (npr. radi li se o jednom ili o tri jezika, u kojoj mjeri su oni slični ili različiti, itd.) jer su to pitanja koja treba da riješi struka (lingvistika), a ne Ustavni sud." (tačka 47.)

Međutim, dublja analiza navoda iz odgovora Narodne skupštine na zahtjev za ocjenu ustavnosti sporne odredbe entitetskog ustava (tač. 21.-35. odluke), a posebno ranije ustanovljena, a povodom ovog zahtjeva, obnovljena i pooštrena neustavna praksa javnih vlasti (obrazovnih i drugih) u entitetu Republika Srpska upućuju na to da je Ustavni sud u konkretnom slučaju spornu odredbu mogao i morao sagledati u širem kontekstu koji nauka konstitucionalizma na određeni način ohrabruje jer Ustav u supstancionalnom smislu, pored same norme, čine opći i posebni društveni odnosi, ciljevi i vrijednosti koji se njim promovišu kao dostignuto stanje, ali i projekcija kojoj se legitimno teži - moralni, ideološki i programski ciljevi. Naime, pravila odnosno metodologija tumačenja pravne norme općenito ne samo da poznaju ovakav pristup (evolucionistički, u razumnoj mjeri) nego se radi o razvijenoj praksi širom demokratskog svijeta koji istinski teži afirmaciji konstitucionalizma i uloge ustavnih sudova u njima, te efektivnoj zaštiti ljudskih prava i sloboda otklanjanjem svih oblika diskriminacije.

Uostalom i Evropski sud za ljudska prava kada kroz svoje odluke tumači i primjenjuje Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, čije odredbe su nerijetko dosta uopćene (a Konvencija je, da podsjetim, dio Ustava Bosne i Hercegovine - član II 2.), to čini tako da u tzv. operativnom dijelu (dispozitivu) i obrazloženju odluka sporno pitanje rješava kroz sasvim konkretne stavove i poruke kojima, u pravilu, ne treba dodatno tumačenje.

Stoga, ukoliko se određena ustavna norma ili institut iz bilo kojeg razloga počnu razumijevati, tumačiti i primjenjivati suprotno od njihovog pravog (?) značenja ili nastane dilema o njihovom pravom značenju i smislu onda, prije svega, ustavotvorac mora intervenirati i otkloniti razloge koji tome vode, odnosno, kao u ovom slučaju, kada je ustavotvorac/Narodna skupština taj koji normi daje sporno značenje i smisao, to mora biti otklonjeno na drugi ustavan način. U okvirima postojećeg ustavnopravnog poretka u Bosni i Hercegovini to znači kroz jasnu i nedvosmisleno obrazloženu odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine.

Međutim, u predmetu U 7/15 ovaj Ustavni sud je ocjeni ustavnosti osporene odredbe pristupio apstrahujući realni kontekst iz kojeg je ustavni spor zapravo proistekao, kao i mogućnosti koje su mu stajale na raspolaganju u okviru široko prihvaćenog modernog shvaćanja konstitucionalizma prema kojem je Ustavni sud ipak posljednje i realno uporište ne samo formalnog nego i suštinskog tumačenja smisla ustavne norme.

Zbog toga što je apstraktna ocjena ustavnosti u pravilu i po definiciji dosta kompleksna, a odluke vrlo često slojevite, te i same zahtijevaju dosta umijeća i ustavnopravnog znanja (pogotovo iskrene volje) u postupku njihove implementacije, to je dodatni razlog i obaveza da, kada budu donesene, odluke budu u svemu i u cjelini jasne i konkretne. Ova odluka, sasvim sam uvjeren, u cjelini promatrano, to ipak NIJE.

Naime, prema mom mišljenju, obrazloženje i dispozitiv Odluke u predmetu broj U 7/15 nisu kompatibilni, pa to ovu odluku čini slabom odlukom koja, kao i sporna ustavna odredba, može i vjerovatno će biti podložna različitom razumijevanju. Samo na prvi pogled u konkretnom slučaju se radi o "neutralnoj odredbi" koja bi, istina, mogla biti tako okvalificirana, ali u drugom društvenom kontekstu i razvijenijoj pravnoj i političkoj kulturi. Kontraargumentacija Narodne skupštine, međutim, jasno pokazuje da u konkretnom slučaju ne postoji niti takav "neutralan" društveni kontekst, a ni pravna, pogotovo ne politički tolerantna kultura i namjera. Odgovornost Ustavnog suda Bosne i Hercegovine je bila to prepoznati i na to adekvatno odgovoriti.

Zato su očigledna suzdržanost i oprez (iako po sebi najčešće ne moraju biti sporni) koje je Ustavni sud ispoljio u konkretnom slučaju, ja bih rekao s varljivim uvjerenjem da će ovako koncipirana odluka proizvesti očekivani pravni efekt i ustavnopravne i praktične konsekvence, po mom mišljenju, bili pogrešni i proizveli su nekoliko bitnih slabih karakteristika ove odluke koje će se u pravoj mjeri i s velikom vjerovatnoćom pokazati tek u postupku njezine provedbe (doduše ne samo zbog toga):

1. S formalnog stajališta odluka je ipak nejasna, protivrječna je (bez obzira na to što pojam "odluka" podrazumijeva sve njezine dijelove) jer su dispozitiv i obrazloženje nekompatibilni i ne slijedi u dovoljnoj mjeri standard "obrazložena odluka" koji i ovaj Ustavni sud primjenjuje kada tretira odluke redovni sudova u apelacijskom postupku. Usporedno, uvjeren sam da bi odluku s ovako protivrječnim dispozitivom i obrazloženjem svaki prizivni sud u redovnom sudskom postupku, upravo primjenom standarda "obrazložena odluka", osporio i takvom je okvalifikovao.

2. Ustavni sud mora u suštini razriješiti ustavnopravno pitanje, te svojim stavom i odlukom rasvijetliti spornu normu kako s formalnog stajališta (npr. moguće jezičko značenje ili značenja), ali jednako tako mora otkloniti mogućnost njezinog različitog tumačenja i faktičkog produženja spora. U protivnom, Sud devalvira ne samo ustavnu odredbu o obaveznosti njegovih odluka (član VI.5 Ustava) nego i svrsishodnost samog postupka ocjene ustavnosti koji bi, kroz odluku i njezino prihvatanje, morao doprinijeti harmonizaciji prakse s Ustavom.

3. Iako je implementacija, tj. provedba odluka bilo kojeg organa, pa i ove odluke Ustavnog suda, pitanje za sebe, ona se ne može odvojiti od kvalitete odluke. Ako odluka, kao takva, ostavlja prostora za voluntarizam onda to nije dobra niti kvalitetna odluka. Voluntarizam se u konkretnom slučaju ne može isključiti jer je Ustavni sud za tako nešto, suštinskom, ako ne formalnom neusklađenošću dispozitiva i obrazloženja odluke, ostavio odškrinuta vrata.

Dakle, bez obzira na to što je kao jedno od bitnih pitanja na koja mora odgovoriti apostrofirao i pitanje "da li javna vlast u Republici Srpskoj *de facto* diskriminira Bošnjake u odnosu na Srbe zato što u praksi "jezik srpskog naroda" naziva srpski, dok isti takav pristup ne primjenjuje na Bošnjake jer "jezik bošnjačkog naroda" ne naziva bosanskim (tačka 75. odluke), Ustavni sud se nije do kraja vodio stvarnom težinom nalaza i ustavnopravnih konsekvenci potvrdnog odgovora nego se, kako sam ističe, ograničio isključivo na "apstraktnu" ocjenu usprkos tome što je našao i zaključio da diskriminacija *de facto* postoji. To će, po svemu sudeći, veoma teško doprinijeti realnom otklanjanju neustavnog stanja u konkretnom slučaju bez obzira na to što odluka, i ovakva kakva jeste (ako se tako hoće čitati), na to ipak obavezuje.

S druge strane, nekonzistentno je u ovom kontekstu i pozivanje na mišljenje Venecijanske komisije iz 2002. godine (tačka 61. odluke) u kome se pitanje zvaničnih jezika u Republici Srpskoj uistinu kvalifikuje tek kao "osjetljivo pitanje" kojim se bavi "novi član 7. Ustava" ovog entiteta i zaključuje da je ova neodređena formulacija takva "da bi se izbjegle sve nepotrebne rasprave oko tačnih naziva jezika." Ustavni sud zanemaruje da ovo pitanje u međuvremenu (prošlo je više od 13 godina) nije ostalo niti je postalo na ravni pukog lingvističkog spora i akademskih "prepucavanja" (zašto to i tako ne nazvati) nego se sve vrijeme, očigledno mimo očekivanja, ispoljava prije svega kao prvorazredno ustavnopravno i praktično pitanje koje se tiče elementarnih ljudskih prava i sloboda, pojedinačnih i kolektivnih. Naime, upravo Venecijanska komisija, ali i Evropski sud za ljudska prava u brojnim mišljenjima i odlukama inzistiraju ne samo na formalnom sadržaju i značenju norme nego i na njihovoj praktičnoj provedbi (praksi) kao relevantnom kriteriju. Zato se Ustavni sud u konkretnom slučaju mogao, zapravo "morao je", umjesto što se u tački 49. odluke pozvao na predmet broj U 10/05, pozvati na svoju praksu u drugim slučajevima, ali i na praksu Evropskog suda za ljudska prava prema kojoj "nevažno je da li je diskriminacija posljedica različitog zakonskog tretmana ili primjene samog zakona." (vidi Evropski sud za ljudska prava, *Irska protiv Velike Britanije*, presuda od 18. januara 1978. godine, Serija A, broj 25, stav 226) Ovo je standard koji nije izmislio ovaj Ustavni sud nego tekovina principijelnog i u okviru uzusa modernog konstitucionalizma razumijevanja Evropske konvencije (pogotovo, već sam napomenuo, što je Evropska konvencija dio Ustava BiH, što je za naše prilike iznimno važno). Konačno, siguran sam da ni Venecijanska komisija pod "neutralnom/neodređenom" formulacijom sporne norme entitetskog Ustava nije podrazumijevalo pravo da se bilo kojem konstitutivnom narodu (u ovom slučaju bošnjačkom) uskrati pravo na imenovanje svog jezika kako sam želi umjesto što mu se to nameće pod neosnovanim izgovorima i obrazloženjima poduprtim samo naučnim ili kvazinaučnim mišljenjima lingvista koja im "idu u prilog", ne osvrćući se na isto tako referentna drugačija mišljenja.

Iz navedenih razloga, iako podržavam stavove i interpretaciju (tj. odluku) u onim dijelovima obrazloženja u kojima Ustavni sud eksplicitno zaključuje da sporna odredba člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske "... sadrži ustavno pravo konstitutivnog bošnjačkog naroda (naravno i bilo kojeg drugog) da, kao i svi konstitutivni narodi i Ostali koji se tako ne izjašnjavaju, jezik kojim govori nazove imenom kojim želi...", nisam se mogao složiti i podržati dispozitiv ove odluke jer u društvenom i ustavnopravnom kontekstu, kakav je još uvijek u Bosni i Hercegovini, a koji je trebalo uzeti u obzir, za takav stav nema uvjerljive argumentacije. Barem ne dovoljno uvjerljive. Naprotiv!

Po mom mišljenju, Ustavni sud je stavove iz obrazloženja morao sasvim eksplicitno izraziti i u dispozitivu odluke, a ne samo kroz obrazloženje, što dalje znači dispozitiv i obrazloženje međusobno uskladiti, tako što će:

- utvrditi da sporna odredba nije "neutralna" odredba i
- usvojiti zahtjev za ocjenu ustavnosti i utvrditi da "prva rečenica člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu koji glasi: "jezik bošnjačkog naroda" nije u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine."

Tek ovako strukturirana i argumentirana odluka bi, makar na formalnoj ravni, imala više šanse da ne ostane u kategoriji *ius nudus* (golo pravo).

Iako su u odgovoru Narodne skupštine na zahtjev za ocjenu ustavnosti navedeni kao dio navodne stručne argumentacije, navodi i tvrdnje u tačkama 34. i 35. odluke, na koje se Ustavni

sud nije posebno osvrnuo, primarno su političke naravi, pa se na njih neću detaljnije osvrnati. Ipak, riječ je o neutemeljenim tezama i tvrdnjama koje bi analiza legislative, ali i prakse po tim pitanjima jasno demantovala.

Proizlazi, u suštini, da se u ovom slučaju radi o mom djelomičnom neslaganju sa stavom većine, što sa žaljenjem, ali i dužnim poštovanjem prema mojim kolegicama i kolegama i njihovu mišljenju, odnosno stavu o ovom pitanju smatram potrebnim konstatovati.

Čini mi se, u ovom kontekstu uputnim podsjetiti, nakon svega, da je npr. u predmetu broj U 9/09 ovaj Ustavni sud (tačka 70. navedene odluke) konstatovao, odnosno zaključio da: "Ustavni sud mora uzeti u obzir svoje vlastito znanje i razumijevanje situacije u Bosni i Hercegovini. Budući da je mnogo bliži i upućeniji u društvene i političke uvjete života u Bosni i Hercegovini u današnjem vremenu nego što je to slučaj (čak i - dodao M.Ć.) sa Evropskim sudom..."

Većina u Ustavnom sudu ponekad "zaboravi" na vlastite standarde koje je Sud ranije izgradio. Odluka broj U 7/15 je, očigledno, jedan takav primjer.

IV PRIKAZ ODGOVORA ZAPRIMLJENIH TOKOM ISTRAŽNOG POSTUPKA

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine sproveli su i sveobuhvatno istraživanje koje se odnosilo na dostavljanje upita Ministarstvu civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Federalnom ministarstvu obrazovanja, Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske, Odjelu za obrazovanje pri Vladi Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine i kantonalnim ministarstvima obrazovanja⁵⁰.

U nastavku je dat prikaz relevantnih odgovora koji su zaprimljeni tokom istražnog postupka.

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine⁵¹

“...Iako se u Ustavu Bosne i Hercegovine de iure ne spominju eksplicitno bosanski, hrvatski i srpski jezik, prevođenjem istog s engleskog upravo na pobrojane jezike oni su de facto priznati kao zvanični jezici konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini.

Zakonskim i strateškim dokumentima koji regulišu oblast obrazovanja, stvoreni su preduvjeti i obaveze za razvoj tolerantnog, multietničkog okruženja u školama u Bosni i Hercegovini. Zakoni na svim nivoima vlasti i svim nivoima obrazovanja, svakom djetetu garantuju jednako pravo pristupa, jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju i uživanje istovjetnog tretmana, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi i nijedan zakon ne sadrži diskriminirajuće odredbe.

Da će se jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine upotrebljavati u svim školama, u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, te da će svi učenici u školama izučavati pisma koja su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini definisano je u članu 7. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini. (“Službeni glasnik BiH” broj 18/03)

...

S obzirom na ograničene nadležnosti i mandate u oblasti obrazovanja, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, iako u nezahvalnoj ulozi koordinirajuće institucije na nivou Bosne i Hercegovine, nastoji kroz djelovanje Konferencije ministara obrazovanja u Bosni i Hercegovini, koju čini 13 ministara nadležnih za oblast obrazovanja i šef Odjela za obrazovanje pri Vladi Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, ukazati, pozvati i motivisati nadležne obrazovne vlasti na ispunjavanje obaveza u okviru preuzetih međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine i prema ustavima, domaćim zakonskim i strateškim opredjeljenjima, da svakom djetetu osiguraju jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem obrazovanju, bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi.

⁵⁰ Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona, Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta Posavskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zapadnohercegovačkog kantona, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, Ministarstvo nauke, prosvjete, kulture i sporta Kantona 10.

⁵¹ Akt Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine, broj 09-33-5-2491-ALĆ/16 od 31.10.2016. godine.

Zaključkom Treće sjednice, održane 24.09.2013. godine, Konferencija ministara obrazovanja u Bosni i Hercegovini osudila je svaki mogući oblik diskriminacije, segregacije, asimilacije i politizacije u obrazovanju u Bosni i Hercegovini, po bilo kojem osnovu, jer je pravo na obrazovanje individualno pravo svakog djeteta. Zaključkom je, također, istaknuta obaveza obrazovnih vlasti da u okviru preuzetih međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine i prema Ustavu, domaćim zakonima, Revidiranom strategijom Bosne i Hercegovine za provođenje Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma svakom djetetu osiguraju jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem obrazovanju, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

Nadalje, zaključkom sa sjednice održane 29.07.2015. godine, između ostalog, apelovano je na sve obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini da poduzmu aktivnosti, da u sredini u kojoj djeluju, u što kraćem roku, doprinesu stvaranju okruženja koje poštuje ljudska prava, osnovne slobode i individualnost svakog učenika, njegov kulturni i nacionalni identitet, jezik i vjeroispovijest, bez diskriminacije u pristupu obrazovanju ili njihovom učešću u obrazovnom procesu na osnovu rase, boje kože, spola, jezika, religije, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla ili na bilo kojoj drugoj osnovi, kako je to propisano Ustavom Bosne i Hercegovine i ostalim međunarodnim dokumentima iz oblasti ljudskih prava koje je potpisala Bosna i Hercegovina.

...

Svaki oblik osporavanja prava na obrazovanje, kao i prava na jezik predstavlja kršenje osnovnih principa domaćeg zakonodavstva i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine. Također, ta praksa u određenim dijelovima Bosne i Hercegovine negativno utječe na održivost povratka i međuetničke odnose, predstavljajući prepreku naporima usmjerenim ka unapređenju razumijevanja među konstitutivnim narodima Bosne i Hercegovine.

Ključ rješenja date problematike jeste da se prestane s politizacijom naziva jezika i da se omogućiti svima da svoj jezik nazivaju onako kako žele, uz dosljedno provođenje Dejtonskog mirovnog sporazuma, koji kao službene jezike u Bosni i Hercegovini poznaje bosanski, hrvatski i srpski jezik, Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, svih zakona nižih nivoa vlasti koji zagovaraju pravo na obrazovanje bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, Privremenog sporazuma o zadovoljavanju osnovnih potreba i prava djece povratnika, Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za sprovođenje Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, presude Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, kao i drugih međunarodnih konvencija i deklaracija o poštovanju ljudskih prava, čiji je Bosna i Hercegovina potpisnik."

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke

"... Kao Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke s određenim ingerencijama u oblasti obrazovanja koje se, prije svega, tiču koordiniranja aktivnosti u segmentu obrazovanja među kantonima, želimo ovom prilikom istaći da nedvosmisleno i snažno podržavamo zakonska rješenja koja su integrisana u Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini. U članu 7. navedenog zakona stoji: Jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine upotrebljavat će se u svim školama, u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine. Svi učenici će u školama izučavati pisma koja su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini.

...

Prema tome, obrazovne vlasti Bosne i Hercegovine dužne su ispoštovati upotrebu službenih jezika i pisma u odgojno-obrazovnom procesu, onako kako je svakom učeniku Ustavom zagarantovano to pravo, a što je potvrđeno i navedenom odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine prema kojoj Bošnjaci svoj jezik mogu nazvati kako žele.

Svjedoci smo niza primjera kojima se na najgrublji način krše ustavna prava učenika, a što je ovo Ministarstvo prepoznalo osobito u Republici Srpskoj u Konjević Polju i Vrbanjcima. Kako bi se izbjegla diskriminacija učenika bošnjačke nacionalnosti i kako bi im se omogućilo izučavanje bosanskog jezika i praćenje nastave na bosanskom jeziku, zadnjih nekoliko godina ovo Ministarstvo u tu svrhu izdvojilo je znatna sredstva.

Ostaje da vjerujemo kako će obrazovne vlasti na svim nivoima u Bosni i Hercegovini naći načina da u organizacijskom i prosvjetno-pedagoškom smislu omoguće svakom učeniku da u punom kapacitetu konzumira svoja ustavna i zakonska prava i da će se ukinuti svaki oblik diskriminacije koji je motivisan jezičkom razlikom.⁵²

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske

“...U Ustavu Republike Srpske eksplicitno je utvrđeno: „Službeni jezici Republike Srpske su: jezik srpskog naroda, jezik hrvatskog naroda i jezik bošnjačkog naroda... Prema tvorbenim pravilima srpskog jezika, od srpski narod izvodi se ekvivalentan naziv srpski jezik, od hrvatski narod izvodi se ekvivalentan naziv hrvatski jezik, a od bošnjački narod moguće je jedino izvesti naziv bošnjački jezik, a nikako nije moguće izvesti naziv bosanski jezik. Naziv bošnjački jezik odgovara nazivu bošnjački narod.“

*U Nastavnom planu i programu objavljenom u Službenom glasniku Republike Srpske, broj 74/14, u tabelarnom pregledu koji se nalazi u Prilogu 1, u koloni “nastavni predmet” pod rednim brojem jedan stoji “Srpski jezik”, dok je pod rednim brojem dva prazna crta i riječ jezik s jednom zvjezdicom, a ispod teksta stoji objašnjenje zvjezdice koje glasi: “*Za nastavu na jeziku konstitutivnog naroda u skladu s članom 7. Ustava Republike Srpske (jezik bošnjačkog naroda, jezik hrvatskog naroda).*

Iz gore navedenih razloga, da se ne bi narušavala gramatičko-tvorbena pravila, odnosno da se ne bi navodio naziv bošnjački jezik koji je jedini prema gramatičko-tvorbenim pravilima srpskog jezika moguć prema sintagmi bošnjački narod, u Nastavnom planu je stavljena zvjezdica s datim obrazloženjem. Škole su u svom radu dužne da se pridržavaju važećih propisa⁵³.”

“...dajemo Vam sljedeći odgovor:

U Ustavu Republike Srpske eksplicitno je utvrđeno: „Službeni jezici Republike Srpske su: jezik srpskog naroda, jezik hrvatskog naroda i jezik bošnjačkog naroda.“

⁵² Akt Federalnog ministarstva obrazovanja, broj 03-38-5625-1/16 od 03.11.2016. godine.

⁵³ Akt Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, broj 07.041/052-6215-1/15 od 12.10.2015. godine.

Članom 12. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 74/08, 71/09, 104/11 i 33/14) propisano je da se nastava u osnovnom obrazovanju i vaspitanju izvodi na službenim jezicima konstitutivnih naroda uz korištenje oba službena pisma, latinice i ćirilice.“

...

Napominjemo da je pred sudovima u Republici Srpskoj, kao i Federaciji Bosne i Hercegovine te pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine, pokrenuto niz sudskih postupaka vezanih za diskriminaciju po pitanju izučavanja jezika. Sve podnesene tužbe i inicijative su odbijene, tj. utvrđeno je da ne postoji diskriminacija u Republici Srpskoj.

Pored presude Općinskog suda u Sarajevu broj 65 0 P 369277 13P od 19.08.2015. godine, kojom je odbijen tužbeni zahtjev R.Š. iz Sarajeva pokrenut zbog navodne diskriminacije, tj. povrede prava na upotrebu i korištenje jezika, posebno naglašavamo i presudu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine koji je odlučivao u predmetu U 7-15 od 26.05.2016. godine, odnosno o inicijativi Safeta Softića, drugog zamjenika predsjedavajućeg Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine za ocjenu ustavnosti prve rečenice člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu koji glasi: „Jezik bošnjačkog naroda“ i istu odbio kao neosnovanu, tj. potvrdio da je prva rečenica člana 7. stav 1 Ustava Republike Srpske u dijelu koji glasi: „Jezik bošnjačkog naroda“ u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine⁵⁴.“

Odjeljenje-Odjel za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

„...Obavještavamo Vas da je članom 13. stav 1 Statuta Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine – prečišćena verzija propisano da je bosanski, hrvatski i srpski jezik, te latinično i ćirilično pismo u ravnopravnoj upotrebi za sve službene svrhe. Ova odredba Statuta Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine je inkorporirana u sve zakone koji se primjenjuju u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine.

Članom 13. stav 2 Zakona o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“ broj 10/08, 25/08, 04/13 i 48/16) propisano je da roditelj, odnosno staratelj može birati jezik i pismo na kojem učenik započinje osnovno obrazovanje. Na osnovu ove odredbe roditelj, odnosno staratelj učenika na početku godine bira udžbenike na maternjem jeziku učenika.

U Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine gore navedene odredbe Statuta i Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine u potpunosti se primjenjuju⁵⁵.“

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona

„...članom 9. Zakona o osnovnom i općem srednjem odgoju i obrazovanju („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“ broj: 5/04, 7/10 i 11/15) propisano je da će se jezici konstitutivnih

⁵⁴ Akt Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, broj 07.041/052-192/17 od 26.01.2017. godine.

⁵⁵ Akt Odjeljenja-Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, broj 07-1154SO-002/17 od 11.01.2017. godine.

naroda Bosne i Hercegovine (bosanski, hrvatski i srpski) upotrebljavati u školama u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine. Istim članom propisano je da će svi učenici u školama izučavati pisma koja su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini. Osnovna škola osigurava kroz cjelokupan odgojno-obrazovni rad zastupljenost obaju pisama (latinice i ćirilice), s tim da u prva tri razreda učenici savladaju oba pisma. Nastavnim planom i programom za devetogodišnju osnovnu školu Unsko-sanskog kantona za sve učenike je predviđeno izučavanje latiničnog i ćiriličnog pisma, s tim da se ćirilično pismo počinje izučavati u trećem razredu osnovne škole. Učenici čiji roditelji žele da njihova djeca izučavaju nacionalnu grupu predmeta, u skladu s Privremenim sporazumom o zadovoljavanju obrazovnih potreba djece povratnika imaju pravo nacionalnu grupu predmeta izučavati po nastavnom planu i programu i udžbenicima iz Republike Srpske (riječ je o učenicima-povratnicima srpske nacionalnosti).⁵⁶

„... dostavljamo Vam stav Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta vezan za upotrebu službenih jezika i pisama u Bosni i Hercegovini u nastavi, a osobito imajući u vidu presudu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine broj U 7/15 od 26.05.2016. godine.

Iz Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine upućen nam je dopis od 8.6.2016. godine, kojim se od nadležnih obrazovnih vlasti u Bosni i Hercegovini traži da bez odlaganja, gdje god je to trenutno slučaj, zaustave i spriječe daljnju diskriminaciju, segregaciju među učenicima na osnovu prava na upotrebu maternjeg jezika, u skladu s presudom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine broj U 7/15 od 25.5.2016. godine.

Dopis je odmah proslijeđen svim odgojno-obrazovnim ustanovama Unsko-sanskog kantona, uz naglašavanje obaveze škola da u sve školske dokumente, svoj djeci koja pohađaju nastavu u odgojno-obrazovnim ustanovama Unsko-sanskog kantona, u skladu s njihovim ustavnim pravom, upišu naziv maternjeg jezika kakav oni žele.

Istim aktom obavijestili smo odgojne-obrazovne ustanove da su prava učenika osnovnih i srednjih škola na izučavanje maternjeg jezika regulisana članom 9. i 10. Zakona o osnovnom i općem srednjem odgoju i obrazovanju (Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona, br. 5/04, 7/10 i 11/15) te članom 5. stav (3) i 11. Zakona o srednjem obrazovanju (Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona, broj 17/12)⁵⁷.

Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta Posavskog kantona

„Jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine upotrebljavaju se u osnovnom školstvu u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, Ustavom Posavskog kantona i nastavnim planovima i programima koji se primjenjuju u Kantonu.

U osnovnim školama u Posavskom kantonu službeni jezici u nastavi su: hrvatski i bosanski jezik, a učenici se u nastavi ili izvannastavnim aktivnostima mogu služiti bilo kojim službenim jezikom i bilo kojim službenim pismom priznatim Ustavom Bosne i Hercegovine... Do kraja četvrte godine

⁵⁶ Akt Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona, broj 10-10-12739-2/2015 od 7.12.2015. godine.

⁵⁷ Akt Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona, broj 10-10-305-2/17 od 13.01.2016. godine.

osnovne škole svi učenici moraju upoznati oba službena pisma Bosne i Hercegovine što je utvrđeno nastavnim planom i programom⁵⁸.”

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona

„Ministarstvo je razmatralo Vaš akt, te daje sljedeće informacije: Članom 8. stav 1 Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju (Službene novine Tuzlanskog kantona, br. 9/15 i 6/16) propisano je da: „nastava u školi se izvodi na službenim jezicima Bosne i Hercegovine: bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku, ijekavskog izgovora, uz upotrebu oba službena pisma (latinica i ćirilica), a u zavisnosti od potreba učenika, u upotrebi je i znakovno pismo.“ Također, stavom 4 istog člana Zakona propisano je da: „do kraja treće godine osnovnog odgoja i obrazovanja, učenici će savladati oba službena pisma Bosne i Hercegovine, a učenici s posebnim obrazovnim potrebama će savladati oba službena pisma, u skladu s njihovim mogućnostima, do kraja osnovnog odgoja i obrazovanja⁵⁹.“

Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona

“... Na području Zeničko-dobojskog kantona su u upotrebi, odnosno odobreni nastavni planovi i programi na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku, i isti su jednakopravni na području Federacije Bosne i Hercegovine, pa tako i na području Zeničko-dobojskog kantona, uključujući i upotrebu pisama. U vezi s tim ističemo da u skladu s decidnom zakonskom obavezom, član 3. Zakona o osnovnoj školi, (Službene novine Zeničko-dobojskog kantona, br. 5/04, 20/07, 9/11 i 4/14), osnovna škola mora osigurati uvjete da svi učenici u osnovnim školama, (najkasnije do kraja četvrtog razreda), moraju savladati upotrebu i latinice i ćirilice. Istim članom Zakona, u stavu 2 propisano je: „Jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine upotrebljavat će se u svim školama u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine⁶⁰.“

Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde

„... odgovaramo Vam da je pitanje upotrebe jezika i pisama regulisano propisima za osnovnu i srednju školi i to:

Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju (Službene novine BPK-a Goražde, broj 5/16)
(Poštivanje ljudskih prava, osnovnih sloboda i obaveza izvođenja nastave na službenim jezicima Bosne i Hercegovine) ...

(2) Jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine (bosanski, hrvatski i srpski) upotrebljavat će se u svim školama, u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine.

(3) Svi učenici će u školama izučavati pisma koja su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini.

⁵⁸ Akt Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta Posavskog kantona, broj 06-38-1288-2/15 od 15.12.2015. godine.

⁵⁹ Akt Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, broj 10/1-38-685/17 od 16.1.2017. godine.

⁶⁰ Akt Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona, broj 10-38-192-1/17 od 16.1.2017. godine.

(4) Osnovna škola osigurava kroz cjelokupan odgojno-obrazovni rad zastupljenost obaju pisama (latinice i ćirilice) s tim da u prva četiri razreda učenici savladaju oba pisma⁶¹.“

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona

„...U skladu s članom 2. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom obrazovanju i članom 1. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o srednjem obrazovanju (Službene novine SBK, broj 17/04) (nadalje: Zakoni) u školskom sistemu Srednjobosanskog kantona koriste se sve tri jezika konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine i oba službena pisma koja su u upotrebi u Bosni i Hercegovini, što znači da učenici u nastavnom procesu mogu koristiti maternji jezik dok učitelji moraju uvažavati i objašnjavati razlike između triju službenih jezika Bosne i Hercegovine, kad god je to značajno za predmet koji predaju.

- U Srednjobosanskom kantonu (nadalje: SBK) su u obrazovnom sistemu trenutno validna dva Nastavna plana i programa i to na hrvatskom i bosanskom jeziku. Drugih zahtjeva do danas nije bilo.

- Kako je to navedeno te članom 4. Zakona o OO i članom 2. Zakona o SO osigurana je i zaštita prava pripadnika nacionalnih manjina za nastavu iz maternjeg jezika, kao i druga prava po zahtjevu u skladu sa zakonima.

- Iz navedenog, donosilac Zakona, nije smatrao potrebnim uvoditi nacionalne grupe predmeta kroz legislativu zato što konstitutivni narodi u SBK imaju pravo i mogućnost izbora Nastavnog plana i programa na maternjem jeziku i odgovarajućem pismu, te s nastavnim predmetima od interesa za jedan od konstitutivnih naroda, u konkretnom slučaju, u SBK to znači za hrvatski i bošnjački narod⁶².“

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona

„Prema članu 37, 37a. i 37b. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju (Službene novine HNK, br. 2/00, 4/04, 5/04 i 1/14) i članu 21. Zakona o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju (Službene novine HNK, br. 8/00, 4/04, 5/04 i 8/06), u osnovnim i srednjim školama upotrebljavaju se jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine.

Nastava u školi održava se na jednom od jezika i pisama konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini u skladu s Nastavnim planom i programom, zavisno od ukupnog broja upisanih učenika, te shodno izraženoj volji roditelja ili staratelja, na način regulisan gore navedenim članovima Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju i Zakona o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju⁶³.“

⁶¹ Akt Ministarstva za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, broj 10-38-33-1/17 od 8.1.2017. godine.

⁶² Akt Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona, broj 03-38-1405/15 od 15.12. 2016. godine.

⁶³ Akt Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona, broj 05-02-12-12/17 od 9.1.2017. godine.

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zapadnohercegovačkog kantona

„Temeljem traženih podataka pozivamo se na član 22. i član 23. Zakona o osnovnom obrazovanju Zapadnohercegovačkog kantona (Narodne novine Zapadnohercegovačkog kantona, br. 6/04, 8/04, 8/08, 10/08, 14/08, 12/11, 6/13 i 23/14) i član 4. Zakona o srednjem obrazovanju Zapadnohercegovačkog kantona (Narodne novine Zapadnohercegovačkog kantona, br. 6/04, 8/04, 8/08, 14/08, 12/11, 6/13 i 23/04).

Član 22. i član 23. Zakona o osnovnom obrazovanju Zapadnohercegovačkog kantona (Narodne novine Zapadnohercegovačkog kantona, br. 6/04, 8/04, 8/08, 10/08, 14/08, 12/11, 6/13 i 23/14) glase:

Član 22. (Jezici i pisma u nastavi)

- 1) Nastava u osnovnim školama se održava na hrvatskom jeziku i latiničnom pismu, u skladu s interesima učenika Kantona.*
- 2) Do kraja treće godine, učeniku će se omogućiti upoznavanje i drugog službenog pisma u Bosni i Hercegovini.*
- 3) Ukoliko u jednom razredu postoji najmanje 20 učenika pripadnika drugog konstitutivnog naroda, škola će im omogućiti izučavanje nacionalne grupe predmeta na vlastitom jeziku.*
- 4) Svaki nastavnik se u nastavi mora služiti jezikom i pismom propisanim ovim Zakonom, te mora koristiti samo one udžbenike i priručnike koji su odobreni od strane Ministarstva.*
- 5) Ne smije se vršiti bilo kakva diskriminacija učenika koji se u nastavi i izvannastavnim aktivnostima služi bilo kojim službenim jezikom i pismom priznatim Ustavom Bosne i Hercegovine⁶⁴.*

„Zakonskom regulativom u Zapadnohercegovačkom kantonu uređeno je tako da su sve tri službena jezika i oba pisma u nastavi ravnopravna. Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta nije zaprimilo nijedan prigovor na moguću diskriminaciju, a također nije bilo ni pokretanja sudskih postupaka u vezi istog⁶⁵.“

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo

„...dostavljamo Vam odgovore na postavljena pitanja:

- 1. Nastava se u školama na području Kantona Sarajevo izvodi na zvaničnim jezicima konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine, koji se imenuju jednim od tri naziva: bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik. U nastavi se koriste oba zvanična pisma Bosne i Hercegovine - latinica i ćirilica.*
- 2. Učenici, odnosno njihovi roditelji/staratelji se na početku školske godine opredjeljuju za naziv jezika (maternji jezik) koji će učenici izučavati tokom školovanja. Također, roditelji mogu u toku školovanja zahtijevati i promjenu naziva jezika, te je škola dužna udovoljiti zahtjevu roditelja.*

⁶⁴Akt Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zapadnohercegovačkog kantona, broj 07-01-1183-01/15 od 10.12.2015. godine.

⁶⁵ Akt Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zapadnohercegovačkog kantona, broj 07-01-05/17 16.1.2017. godine.

Svi učenici realizuju nastavne programe iz nacionalne grupe predmeta u skladu s Nastavnim planom i programom s integrisanom zajedničkom jezgrom-osnovna škola, Nastavnim planom i programom s integrisanom zajedničkom jezgrom-gimnazija i Nastavnim planom i programom za srednje tehničke, srodne škole i stručne škole. Shodno navedenom, ne realizuju se posebni nastavni planovi i programi iz nacionalne grupe predmeta u školama za sve tri konstitutivna naroda, uz posebnu napomenu da do danas takvih zahtjeva nije ni bilo od strane roditelja učenika pravoslavne i katoličke vjeroispovijesti. Ponovno ističemo da zajednička jezgra predstavlja samo polaznu osnovu za izradu nastavnih planova i programa za nastavne predmete, te smo mišljenja da ne predstavlja kvalitetnu osnovu u smislu izučavanja nacionalne grupe predmeta, odnosno mogućnosti njihove prilagodljivosti u skladu sa specifičnim potrebama škole i lokalne zajednice⁶⁶.“

Ministarstvo nauke, prosvjete, kulture i sporta Kantona 10

„...dužni smo vas upoznati da se nastava u osnovnim i srednjim školama izvodi u skladu s Ustavom Kantona 10 (Narodne novine kantona 10, br. 3/96, 8/96, 9/00, 9/04 i 10/05), Zakonom o osnovnom obrazovanju i Zakonom o srednjem obrazovanju (Narodne novine Kantona 10, br. 12/04 i 12/08). U osnovnim školama osigurana je nacionalna grupa predmeta u skladu s Privremenim sporazumom o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika. Koristimo priliku te vas ovim putem molimo da nam dostavite podatke u kojim školama na području Bosne i Hercegovine se izučava nacionalna grupa predmeta kao i podatke koji jezici su u upotrebi u nastavi u istima⁶⁷.“

„...temeljem Vašeg dopisa ... kojim tražite stav Ministarstva o upotrebi službenih jezika i pisma u Bosni i Hercegovini u nastavi, Ministarstvo nauke, prosvjete, kulture i sporta Kantona 10 Vas obavještava da je Ustavom Kantona 10, članom 24. Zakona o osnovnom obrazovanju (Narodne novine Kantona 10, br. 12/04 i 12/08) i članom 7. Zakona o srednjem obrazovanju propisano da se u osnovnim i srednjim školama na području Kantona 10 upotrebljavaju jezici i pisma konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini.

Također, članom 24. stav 3 Zakona o osnovnom obrazovanju (Narodne novine Kantona 10, br. 12/04 i 12/08) propisano je da će do kraja trećeg razreda osnovnog obrazovanja učenici naučiti oba službena pisma Bosne i Hercegovine, a isto tako da se u osnovnim i srednjim školama ne može vršiti diskriminacija učenika, učitelja i drugih zaposlenika zbog činjenice što se koriste bilo kojim službenim jezikom i pismom u Bosni i Hercegovini⁶⁸.“

⁶⁶ Akt Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, broj 11-10-38-31567/15 od 14.12.2015. godine.

⁶⁷ Akt Ministarstva nauke, prosvjete, kulture i sporta Kantona 10, broj 06-01-38-3429/15 od 3.12.2015. godine.

⁶⁸ Akt Ministarstva nauke, prosvjete, kulture i sporta Kantona 10, broj 06-01-38-13/17 od 11.1.2017. godine.

V PRIMJERI INSTITUCIJE OMBUDSMENA BOSNE I HERCEGOVINE

Primjer 1. Žalba⁶⁹ izjavljena zbog nemogućnosti dobijanja dokumenata i materijala vezanih za rad Ministarstva vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, na jeziku i pismu koje žalitelj razumije, a to je srpski jezik.

Primjer 2. Žalba⁷⁰ izjavljena zbog nemogućnosti dobijanja dokumenata i materijala vezanih za rad Skupštine Općine Srebrenica na ćirilici.

Primjer 3. Žalba⁷¹ roditelja učenika bošnjačke nacionalnosti Osnovne škole „Milan Rakić“ Rudanka – Doboј. U žalbi se ističe da su djeci izdata svjedočanstva o završenoј osnovnoj školi gdje piše bošnjački jezik, koji kao takav ne postoji ni u Ustavu Bosne i Hercegovine, niti u Ustavu Republike Srpske. Istovremeno, djeci srpske nacionalnosti izdata su svjedočanstva na kojima piše srpski jezik.

Primjer 4. Žalba⁷² Udruženja građana povratnika Općine Zvornik, u kojoj je navedeno: da se početkom nove školske godine, djeci povratnika na području Općine Zvornik, koja izučavaju nacionalnu grupu predmeta po planu i programu Tuzlanskog kantona (prema sporazumu entitetskih i kantonalnih ministarstava obrazovanja iz 2004. godine) onemogućava da svoj jezik nazivaju bosanski jezik, već im se nameće da naziv jezika prema, kako navode, instrukcijama Pedagoškog zavoda Republike Srpske i Ministarstva obrazovanja Republike Srpske treba nazvati bošnjački jezik.

Primjer 5. Dana 8.1.2016. godine Ombudsmeni Bosne i Hercegovine su na osnovu saznanja iz medija da učenicima bošnjačke nacionalnosti u Srebrenici na kraju prvog polugodišta nisu izdate đačke knjižice, po službenoj dužnosti otvorili istragu⁷³. Naime, brojni mediji u Bosni i Hercegovini objavili su da je razlog neizdavanja đačkih knjižica način upisivanja naziva jezika, kao i da je usmenom direktivom iz Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske direktoru Prve osnovne škole u Srebrenici sugerisano da se učenicima ne dijele đačke knjižice.

Primjer 6. Žalba⁷⁴ roditelja bošnjačke nacionalnosti čija djeca pohađaju nastavu u Javnoj ustanovi Osnovna škola „Meša Selimović“ u Janji povodom problema oko upisivanja naziva predmeta „Bosanski-Bošnjački jezik“ u pedagošku dokumentaciju škole.

Primjer 7. Žalitelj⁷⁵ iskazuje nezadovoljstvo navodnim „antizakonskim“ postupanjem Republičkog prosvjetnog inspektora, a odnosi se na nezastupljenost upotrebe latiničnog pisma u đačkim udžbenicima i pedagoškoј dokumentaciji, kao i svjedočanstvima. Tvrdi da se isključivom upotrebom ćirilicnog pisma vrši sistemska diskriminacija Bošnjaka i Hrvata.

⁶⁹ Ž-BL-05-433/16

⁷⁰ Ž-BL-06-137/15

⁷¹ Ž-SA-06-615/15

⁷² Ž-SA-06-854/15, Preporuka broj P-107/16 od 20.06.2016. godine.

⁷³ Ž-SA-06-13/16, Preporuka broj P-107/16 od 20.06.2016. godine.

⁷⁴ Ž-BL-06-359/16, Preporuka broj P-107/16 od 20.06.2016. godine.

⁷⁵ Ž-BR-06-225/16

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine uputili su dana 20.06.2016. godine Preporuku broj P-107/16 Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske da *bez odlaganja poduzme neophodne mjere kako bi se osigurao ravnopravan tretman sve djece u školama na teritoriji Republike Srpske u pogledu nazivanja maternjeg jezika, odnosno Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke da u skladu sa svojim mandatom koordinacije između nadležnih kantonalnih ministarstava obrazovanja poduzme sve neophodne mjere kako bi djeci iz Republike Srpske bio omogućen nesmetan upis u srednje škole na području Federacije Bosne i Hercegovine, dok se sporno pitanje naziva jezika ne riješi.*

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke po zaprimanju navedene Preporuke Ombudsmenima je dostavilo odgovor⁷⁶ u kojem se, između ostalog, navodi: *„Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je 24.06.2016. godine zaprimilo Vašu preporuku u vezi s upisivanjem predmeta „Bosanski – Bošnjački jezik“ u svjedočanstva i đачke knjižice radi poduzimanja mjera u skladu s mandatom koordinacije između nadležnih ministarstava obrazovanja, kako bi djeci iz Republike Srpske bio omogućen nesmetan upis u srednje škole na području Federacije Bosne i Hercegovine dok se sporno pitanje naziva jezika ne riješi. U skladu s navedenim, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke uputilo je akt broj 03-38-3970-1/16 svim kantonalnim ministarstvima obrazovanja i pedagoškim zavodima u Federaciji Bosne i Hercegovine, u prilogu kojeg je dostavljena Vaša Preporuka. Navedenim aktom je, također, tražena informacija o tome da li je učenicima koji su u Republici Srpskoj završili osnovno obrazovanje omogućen nesmetan upis u srednje škole na području nadležnosti kantonalnih ministarstava obrazovanja i pedagoških zavoda, bez obzira na naziv jezika koji je upisan u svjedočanstva i đачke knjižice, odnosno uvažavajući osjetljivost problematike upisivanja jezika u đачke knjižice i svjedočanstva za djecu bošnjačke nacionalnosti iz Republike Srpske. Pored toga, u navedenom aktu je zatraženo očitovanje o mjerama koje nadležne kantonalne obrazovne vlasti planiraju poduzeti, ukoliko ovo pitanje još uvijek nije regulisano, kako bi navedenoj grupi učenika bio omogućen nesmetan upis u srednje škole na području kantona. Nakon što prikupi tražene odgovore, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke će Vas informisati o prikupljenim informacijama i očitovanjima kantonalnih ministarstava obrazovanja i pedagoških zavoda u Federaciji Bosne i Hercegovine.“*

U aktu Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona⁷⁷ povodom izdate Preporuke Ombudsmena se navodi: *„U vezi s aktom Institucije ombudsmena za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, broj Ž-SA-06-13/16 od 20.06.2016. godine koji putem Preporuke tretiraju mogućnost upisa učenika završenih osmih razreda Republike Srpske u srednje škole drugih kantona i poštivanje naziva bosanskog jezika koji bi bio upisivan u školske dokumente i svjedodžbe učenika. U vezi gore navedenog Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta SBK se izjašnjava da u našem kantonu nemamo navedene probleme te učenici završenih osmih razreda u Republici Srpskoj, ako se odluče upisati u srednje škole SBK, bit će rado prihvaćeni, pošto se u SBK izvode dva važeća NPP-a: na hrvatskom i bosanskom jeziku.“*

⁷⁶ Akt Federalnog ministarstva obrazovanja, broj 03-38-3970-2/16 od 27.6.2016. godine.

⁷⁷ Akt Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona, broj 03-38-800/16 od 6.7.2016. godine.

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske u odgovoru⁷⁸ Ombudsmenu na izdatu Preporuku navelo je, između ostalog, sljedeće: „...Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske je osiguralo sredstva za prijevoz svih učenika koji putuju na udaljenosti dužoj od četiri kilometra, pa time i djecu povratnika koji pohađaju osnovnu školu, a stanuju na udaljenosti većoj od četiri kilometra. Ministarstvo već nekoliko godina osigurava udžbenike za sve učenike prvog i drugog razreda, pa samim tim i za učenike koji izučavaju tzv. „nacionalnu grupu predmeta“. Također, ističemo da je usaglašen nacionalni sastav školskih odbora s nacionalnim sastavom učenika i roditelja jedinice lokalne samouprave u kojoj se škola nalazi. Svi učenici povratnici u Republici Srpskoj su uključeni u sistem osnovnog obrazovanja, a svi oni koji su željeli nastaviti dalje obrazovanje, mogu nesmetano ostvariti svoje pravo na školovanje u svim srednjim školama u Republici Srpskoj, pod uvjetom da ispunjavaju uvjete konkursa za upis učenika u prvi razred srednje škole. Međutim, kada je u pitanju Federacija Bosne i Hercegovine, prema podacima kojima raspolažemo, u osnovnim školama u Drvaru, Grahovu i Petrovcu se izučava nacionalna grupa predmeta po Nastavnom planu i programu Republike Srpske, dok u ostalim kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine učenici ne izučavaju nacionalnu grupu predmeta po Nastavnom planu i programu Republike Srpske i diskriminirani su u odnosu na učenike bošnjačke nacionalnosti povratnike u Republiku Srpsku. U prilog tome idu i podaci da Pravoslavnu vjeronauku na području Federacije izučava svega 1.060 učenika, dok Islamsku vjeronauku u Republici Srpskoj izučava oko 6.000 učenika. S obzirom na sve gore navedeno, te na činjenicu da je 2002. godine potpisan Privremeni sporazum, i da se u Federaciji isti ne primjenjuje kada su u pitanju učenici srpske nacionalnosti, postavlja se pitanje smisla primjene navedenog sporazuma, budući da se ne primjenjuje na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. U Ustavu Republike Srpske eksplicitno je utvrđeno: „Službeni jezici Republike Srpske su: jezik srpskog naroda, jezik hrvatskog naroda i jezik bošnjačkog naroda“. Prema tvorbenim pravilima srpskog jezika, od srpski narod izvodi se ekvivalentan naziv srpski jezik, od hrvatski narod izvodi se ekvivalentan naziv hrvatski jezik, a od bošnjački narod moguće je jedino izvesti naziv bošnjački jezik, a nikako nije moguće izvesti naziv bosanski jezik. Naziv bošnjački jezik odgovara nazivu bošnjački narod. Iz navedenih razloga, da se ne bi narušavala gramatičko-tvorbena pravila, odnosno da se ne bi izvodio naziv bošnjački jezik koji je jedini prema gramatičko-tvorbenim pravilima srpskog jezika moguć prema sintagmi bošnjački narod, u Nastavnom planu i programu, objavljenom u Službenom glasniku Republike Srpske, broj 74/14, stavljena je zvjezdica s datim obrazloženjem. Škole su u svom radu dužne pridržavati se važećih propisa. Učenicima će se u pedagošku dokumentaciju, đачke knjižice i svjedočanstva upisivati naziv jezika propisan Nastavnim planom i programom Republike Srpske.”

⁷⁸ Akt Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, broj 07.041/052-4732/16 od 5.7.2016. godine.

VI ZAKLJUČAK I PREPORUKE OMBUDSMENA ZA LJUDSKA PRAVA BOSNE I HERCEGOVINE

Bosna i Hercegovina je demokratska država koja funkcioniše u skladu s ustavima i zakonima, oslanjajući se na poštivanje ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti.

Ustav Bosne i Hercegovine odnosno Aneks IV je dio Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini.

Član 2. stav 4 Ustava Bosne i Hercegovine predviđa: *„Sva lica u Bosni i Hercegovini uživaju prava i slobode predviđene Ustavom Bosne i Hercegovine ili međunarodnim sporazumima bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, uključujući i po osnovu jezika.“*

Ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine naglašavaju da Ustav Bosne i Hercegovine ne sadrži odredbu kojom se eksplicitno reguliše pitanje upotrebe službenih jezika, odnosno službenog pisma u Bosni i Hercegovini.

Ustav Republike Srpske predviđa da su službeni jezici u Republici Srpskoj jezik srpskog, jezik hrvatskog i jezik bošnjačkog naroda, a službena pisma ćirilica i latinica.

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, kao i Statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine predviđaju da su službeni jezici u Federaciji Bosne i Hercegovine, odnosno Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine hrvatski, bosanski i srpski jezik, dok su službena pisma ćirilica i latinica.

Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini uređuju se, između ostalog principi predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja i odgoja. Organi vlasti nadležni za organizovanje obrazovnog sistema u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, Republici Srpskoj, kantonima Federacije Bosne i Hercegovine, u skladu s Ustavom, obavezni su primjenjivati i poštivati principe i norme utvrđene ovim Zakonom i osigurati obrazovanje pod jednakim uvjetima za sve učenike, uz potpuno uvažavanje prava djeteta na obrazovanje, značaja prava djece i unapređenja poštivanja ljudskih prava. Okvirnim zakonom propisano je i da će se jezici konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine upotrebljavati u svim školama u Bosni i Hercegovini, te da će svi učenici izučavati pisma koja su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini, a svi entitetski, kantonalni i zakoni Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, kao i drugi odgovarajući propisi iz oblasti obrazovanja trebali su u roku od šest mjeseci od dana donošenja ovog zakona biti usklađeni s istim. Sve navedeno, znači da su stvoreni preduvjeti za jednako pravo pristupa odgovarajućem odgoju i obrazovanju za svako dijete, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine ističu da svako dijete mora imati jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem obrazovanju koje mora biti u skladu s utvrđenim standardima koji će djetetu osigurati da na najbolji način razvije svoje potencijale što podrazumijeva osiguranje jednakih uvjeta i prilika za svu djecu.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine izdali su 2016. godine priopćenje za javnost⁷⁹ kojim su nadležnim tijelima ukazali na dužnost poduzimanja mjera, s ciljem da se svakom djetetu u bilo kojem dijelu Bosne i Hercegovine omogući jednak pristup obrazovanju, a što se naročito odnosi na područja sa značajnom povratničkom populacijom, u oba entiteta, te ih podsjetili da svako nepostupanje u tom smislu, prema odredbama Zakona o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini, otvara pitanje prekršajne i građanske odgovornosti.

Pravo djeteta na obrazovanje mora imati prvenstvo nad svim drugim pravima, s obzirom na to da je ono od izuzetne važnosti za uživanje svih drugih prava i sloboda: građansko-političkih, ekonomsko-socijalnih, kulturnih prava i sloboda svake osobe, te ima veliku ulogu u očuvanju kulturnog i nacionalnog identiteta, a princip najboljeg interesa djeteta zahtijeva od svih tijela nadležnih za procese obrazovanja u Bosni i Hercegovini da poduzmu napore koji će rezultirati uspostavom okruženja koje podržava osobnost učenika, uz odsustvo bilo kakvog oblika diskriminacije.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine napominju da je Specijalna izvjestiteljica Ujedinjenih nacija za područje kulturnih prava⁸⁰ u svom Izvještaju nakon posjete Bosni i Hercegovini uputila preporuku broj 104. (b) koja glasi: „*Pravo svih učenika i studenata da uče na svom maternjem jeziku i da imaju pristup kulturnom naslijeđu svoje zajednice, kao i svih drugih zajednica treba da bude zagarantovano. Djeca treba da uče tri zvanična jezika Bosne i Hercegovine i oba pisma, ćirilčno i latinično, kao neophodne alate za potpun pristup svom kulturnom naslijeđu.*“

Ovom prilikom Ombudsmeni Bosne i Hercegovine podsjećaju i na svoje priopćenje za javnost⁸¹ iz februara 2015. godine pod nazivom „*Poštovati pravo na jezik i pismo kod izdavanja zvaničnih dokumenata*“ u kojem su istaknuli da u pogledu izdavanja zvaničnih dokumenata i obrazaca na sve tri službena jezika i pisma u Bosni i Hercegovini postoji neujednačena praksa u zemlji, iako korištenje sve tri službena jezika u Bosni i Hercegovini predviđaju svi ustavi, ali i niži pravni akti. Ustav Republike Srpske predviđa da su službeni jezici u Republici Srpskoj jezici srpskog, hrvatskog i bošnjačkog naroda, a službena pisma ćirilica i latinica, dok Ustav Federacije Bosne i Hercegovine i Statut Brčko Distrikta predviđaju da su službeni jezici u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine hrvatski, bosanski i srpski jezik, a službena pisma ćirilica i latinica, što se odnosi i na štampanje i izdavanje zvaničnih dokumenata i obrazaca. Ombudsmeni Bosne i Hercegovine zauzeli su tom prilikom jedinstven stav da je potrebno poduzeti sve mjere kojim će se osigurati izdavanje i štampanje obrazaca i zvaničnih dokumenata na svim službenim jezicima od strane nadležnih institucija, a s ciljem uspostavljanja potpune ravnopravnosti jezika i pisma utvrđenih ustavima Bosne i Hercegovine i njenih entiteta.

⁷⁹ <http://ombudsmen.gov.ba/Novost.aspx?newsid=497&lang=HR#sthash.zU5Hteea.dpuf> od 8.6.2016. godine.

⁸⁰ Izvještaj Specijalne izvjestiteljice Ujedinjenih nacija za područje kulturnih prava broj A/HRC/25/49/Add.1, preuzeto dana 26.7.2016. godine s <http://www.ohchr.org/EN/Issues/CulturalRights/Pages/CountryVisits.aspx>

⁸¹ Priopćenje za javnost - Poštovati pravo na jezik i pismo kod izdavanja zvaničnih dokumenata, <http://ombudsmen.gov.ba/Novost.aspx?newsid=326&lang=SR> od 22.2.2015. godine.

S obzirom na sve naprijed navedeno, a u skladu s članom 32. *Zakona o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine*, Ombudsmeni Bosne i Hercegovine daju slijedeće:

PREPORUKE

Vladi Republike Srpske i Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske

Vladi Federacije Bosne i Hercegovine i Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke

Vladama svih kantona i kantonalnim ministarstvima obrazovanja

Vladi Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine i Odjeljenju za obrazovanje

- da bez odlaganja poduzmu sve neophodne mjere kako bi se u svim osnovnim školama u Bosni i Hercegovini, odnosno njenim entitetima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine osigurao ravnopravan i jednak tretman djece/učenika u pogledu izvođenja nastave na službenim jezicima konstitutivnih naroda;
- da bez odlaganja poduzmu sve neophodne mjere kako bi djeca/učenici u svim osnovnim školama u Bosni i Hercegovini, odnosno njenim entitetima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine izučavala pisma koja su u službenoj upotrebi u Bosni i Hercegovini - latinicu i ćirilicu.

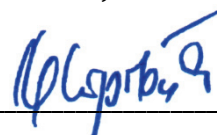
Ombudsmeni Bosne i Hercegovine:

dr. Jasminka Džumhur

Nives Jukić

prof. dr. Ljubinko Mitrović

VII LITERATURA

1. Ustav Bosne i Hercegovine, <http://www.ccbh.ba/osnovniakti/ustav/?title=preambula>, preuzeto 25.07.2016. godine.
2. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/dokumenti/ustav_precisceni_tekst.pdf, preuzeto 25.07.2016. godine.
3. Ustav Republike Srpske, http://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/cir/ustav_republike_srpske.pdf, preuzeto 25.07.2016. godine.
4. Statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, <http://skupstinabd.ba/images/dokumenti/ba/statut-brcko-distrikta.pdf>, preuzeto 22.06.2016. godine.
5. Ustav Unsko-sanskog kantona (Prečišćeni tekst), Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona, br. 1/04 i 11/04.
6. Ustav Posavskog kantona, Narodne novine Posavskog kantona, br. 1/96, 3/96, 7/99, 3/00, 5/00 i 7/04.
7. Ustav Tuzlanskog kantona, Službene novine Tuzlanskog kantona, br. 7/97 i 3/99, 13/99, 10/00, 14/02, 6/04 i 10/04.
8. Ustav Zeničko-dobojskog kantona, <http://www.zdk.ba/component/k2/itemlist/category/43-ustav> preuzeto dana 25.07.2016. godine.
9. Ustav Bosansko-podrinjskog kantona, Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, br. 8/98, 10/00 i 5/03.
10. Ustav Hercegovačko-neretvanskog kantona, Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona, br. 2/98, 4/00 i 7/04.
11. Ustav Srednjobosanskog kantona, Službene novine Srednjobosanskog kantona, br. 1/97, 5/97, 6/97, 2/98, 7/98 – ispravka teksta, 8/98, 10/00, 8/03, 2/04 i 14/04.
12. Ustav Zapadnohercegovačkog kantona, Narodne novine Zapadnohercegovačkog kantona, br. 1/96, 2/99, 14/00, 17/00, 1/03, 10/04 i 17/11.
13. Ustav Kantona Sarajevo, Službene novine Kantona Sarajevo, br. 1/96, 2/96, 3/96, 16/97, 14/00, 4/01, 28/04 i 6/13.
14. Ustav Kantona 10, Pročišćen tekst Ustava Kantona 10 obuhvaća Ustav Kantona (Kanton broj 10) i Amandmane na Ustav, Narodne novine Kantona 10, broj 1/96.
15. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH, broj 18/03.
16. Zakon o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 19/02, 35/04 i 32/06.
17. Zakon o osnovnom i općem srednjem odgoju i obrazovanju, Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona, br. 5/04, 7/10 i 11/15.
18. Zakon o osnovnom školstvu, Narodne novine Posavskog kantona, br. 3/04 i 6/97.
19. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, Službene novine Tuzlanskog kantona, broj 9/15.
20. Zakon o osnovnoj školi, Službene novine Zeničko-dobojskog kantona, br. 5/04, 20/07, 9/11 i 4/14.
21. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, br. 5/04, 6/09 i 1/15.
22. Zakon o osnovnom obrazovanju, Službene novine Srednjobosanskog kantona, br. 11/01 i 17/04.

23. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona, br. 5/00, 4/04 i 5/04.
24. Zakon o osnovnom školstvu, Narodne novine Zapadnohercegovačkog kantona, br. 6/04, 8/04, 8/08, 10/08, 14/08 i 12/11.
25. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, Službene novine Kantona Sarajevo, br. 10/06, 21/06, 26/08, 31/11 i 15/13.
26. Zakon o osnovnom školstvu, Narodne novine Kantona 10, br. 12/04 i 12/08.
27. Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, br.10/08, 25/08 i 4/13.
28. Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 59/09 i 66/16.
29. Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 03/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 47/14, 22/15 i 40/15.
30. Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, broj 33/13.
31. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14.
32. Krivični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 49/03, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13.

33. Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka, http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/src1.pdf, preuzeto 25.07.2016. godine.
34. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, [http://www.mhrr.gov.ba/PDF/Medunarodni Pakt%20B.pdf](http://www.mhrr.gov.ba/PDF/Medunarodni%20Pakt%20B.pdf), preuzeto 25.07.2016.
35. Evropska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, http://www.echr.coe.int/documents/convention_bos.pdf preuzeto 15.12.2016. godine.
36. Konvencija UN o pravima djeteta, https://www.unicef.org/bih/ba/Konvencija_o_pravima_djeteta.pdf preuzeto 15.12.2016. godine;
37. Evropska socijalna povelja (Revidirana), http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/EVROPSKA%20SOCIJALNA%20POVELJA%20_REVIDIRANA_.pdf preuzeto dana 02.02.2017. godine.

38. Odluka o dopustivosti i meritumu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj U 7/15, objavljena u Službenom glasniku BiH, broj 51/16.

39. Izvještaj Specijalne izvjestiteljice Ujedinjenih nacija za područje kulturnih prava broj A/HRC/25/49/Add.1, preuzeto dana 26.07.2016. godine s <http://www.ohchr.org/EN/Issues/CulturalRights/Pages/CountryVisits.aspx>

VIII AUTORI

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine

- dr. Jasminka Džumhur
- Nives Jukić
- prof. dr. Ljubinko Mitrović

Stručna savjetnica u Odjelu za eliminaciju svih oblika diskriminacije

- Vanja Dandić